

LAPSEN HYVINVOINTIA TUKEMASSA

Päihteet puheeksi päivähoidossa -opas Joutsan varhaiskasvatuksen työntekijöille

Minna Nieminen ja Mirka Saarela

Opinnäytetyö, kevät 2012

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Itä, Pieksämäki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

lastentarhanopettajakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Nieminen, Minna & Saarela, Mirka. Lapsen hyvinvointia tukemassa. ”Päihteet puheeksi päivähoidossa” -opas Joutsan varhaiskasvatuksen työntekijöille. Pieksämäki kevät 2012, 85s., 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Itä Pieksämäki, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoite oli laatia ”Päihteet puheeksi päivähoidossa” -opas Joutsan varhaiskasvatuksen työntekijöille. Opas on suunnattu päivähoidon työntekijöille ja sen tarkoitus on auttaa päivähoidon työntekijöitä ottamaan alkoholinkäyttö puheeksi vanhempien kanssa. Oppaasta löytyy tiivistetysti tärkeää tietoa ehkäisevästä työstä, varhaisesta puuttumisesta sekä huolen puheeksiottamisesta. Oppaaseen on koottu keinoja joiden avulla voi ottaa huolen puheeksi. Oppaaseen on laadittu huolen puheeksiottolomake, joka toimii tukena vanhempien kanssa keskustellessa.

Opinnäytetyön aineisto koostui varhaiskasvatuksen, ehkäisevän työn, huolen puheeksiottamisen sekä varhaisen puuttumisen ympärille. Teoria koostui ajankohtaisista lähdemateriaaleista sekä aiheeseen liittyvistä tutkimuksista ja strategioista. Opas luotiin teorian pohjalta. Teoriaosuus ja opas tukevat toisiaan.

Opas tehtiin työelämän tarpeiden mukaisesti. Oppaasta pyydettiin prosessin aikana palautetta yhteistyökumppaneilta sekä ohjaavalta opettajalta, jotta yhteistyökumppanit saisivat oppaasta parhaan mahdollisen hyödyn. Palaute oppaasta oli positiivista ja rakentavaa.

Ennaltaehkäisy on nykypäivää ja tulevaisuudessa siihen pyritään panostamaan entistä enemmän. Työn painopiste on vahvasti ennaltaehkäisyn näkökulmassa. Mitä varhaisemmassa vaiheessa huoleen tartutaan, sitä paremmat ja monipuolisemmat mahdollisuudet on auttaa ja tukea lasta sekä koko hänen perhettään.

Asiasanat: varhaiskasvatus, ehkäisevä työ, varhainen puuttuminen, huolen puheeksiottaminen, produktio

ABSTRACT

Nieminen, Minna & Saarela, Mirka. Supporting the child's welfare. "Broach intoxicants in day care" -guide for the employees of Joutsa day care center. 85p., 1 appendic. Language: Finnish. Pieksämäki, Spring 2012. Diaconia University of Applied Sciences. Diak east Pieksämäki. Degree Programme in Social Services: Bachelor of Social Services + early childhood education teacher qualification.

The purpose of this thesis was to compile "Broach intoxicants in day care" -guide for the employees of Joutsa day care center. The guide is meant for the employees of the day care center and its purpose is to help them to talk to the parents the use of alcohol. In the guide it can be found important information about preventive work, early intervention and bringing up concerns. This guide lists for the employees ways to bring up worries. The guide includes also a form that can be used as support while talking to the parents about this issue.

Thesis material is based on the early childhood education, preventive work, bringing up concerns and early intervention. The theory consists of actual source materials as well as of relevant studies and strategies. The guide was created on the basis of the theory.

The guide was written according to the needs of the working life. After having created the guide we asked our co-partners and our supervisor for feedback so that the employees of the day care center would get the maximum benefit from the guide. The feedback received was positive and constructive.

Prevention is reality and in future even more attention will be devoted to it than before. The focus of this thesis is strongly in the preventive point of view. The earlier the concern is broached, the better and more diversified possibilities there are to help and support the child as well as his/her family.

Keywords: early childhood education, preventive work, early intervention, broaching concerns, production

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	8
3 VARHAISKASVATUS.....	11
3.1 Varhaiskasvatusta ohjaavat tekijät.....	11
3.2 Varhaiskasvatuksen toimintaympäristö ja periaatteet	11
4 KASVATUSKUMPPANUUS	14
4.1 Kasvatuskumppanuutta ohjaavat periaatteet.....	14
4.2 Vanhemmuuden tukeminen	15
5 EHKÄISEVÄ TYÖ.....	17
5.1 Ehkäisevä lastensuojelu	17
5.2 Ehkäisevä päihdetyö	19
5.3 Päihdestrategia.....	21
5.4 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma	23
6 LAPSI JA VANHEMPIEN ALKOHOLINKÄYTTÖ.....	26
6.1 Päihdeperheet.....	26
6.2 Vanhempien alkoholinkäyttö lasten kokemana	27
7 LAPSEN TUKEMINEN PÄIVÄHOIDOSSA	30
8 VARHAINEN PUUTTUMINEN	32
8.1 Mitä on varhainen puuttuminen.....	32
8.2 Interventio ja preventio.....	33
9 HUOLI PUHEEKSI	35
9.1 Ota puheeksi	35
9.2 Yhteistyön merkitys.....	36
9.3 Lapsi mukana keskustelussa	37
9.4 Huolen vyöhykkeistö	38
9.5 Lastensuojeluilmoitus	41
10 PÄIVÄHOIDON JA LASTENSUOJELUN YHTEISTYÖ	43
11 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	45
11.1 Menetelmän valinta	45
11.2 Opinnäytetyön tavoitteet.....	46
11.3 Opinnäytetyön vaiheet.....	46

11.4 Työn tulokset ja arviointi.....	48
11.5 Työn eettisyys.....	49
12 OPINNÄYTETYÖN JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA	51
LÄHTEET.....	55
LIITTE 1	61

1 JOHDANTO

Alkoholinkäyttö on lisääntynyt merkittävästi, ja etenkin naisten lisääntynyt alkoholin käyttö on herättänyt huolta viime aikoina. Tällaisten ongelmien vaikutukset näkyvät perhe-elämässä ja vaikuttavat lasten hyvinvointiin. Tämä näkyy omalta osaltaan lisääntyneenä lastensuojelun tarpeena. Lastensuojelulliset toimenpiteet ovat kunnille suuri meno-erä ja ehkäisevällä työllä, sekä varhaisella puuttumisella pyritään vaikuttamaan lastensuojelutarvetta vähentävästi.

Päivähoidon työntekijät kohtaavat paljon lapsiperheitä työssään, ja he voivat olla ensimmäisiä viranomaistahoja, jotka näkevät perheiden haasteita ja ongelmia. Työntekijöillä on myös erinomaiset mahdolliset puuttua asioihin, ennen kuin suuria ongelmia pääsee syntymään. Siksi onkin tärkeää, että päivähoidon työntekijät omaavat tarpeeksi tietoa ja sitä kautta rohkeutta puuttua asioihin. Huolen herääminen on aina merkki jostain, ja on tärkeä ryhtyä selvittämään huolen syntyä.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on auttaa päivähoidon henkilöstöä ottamaan alkoholinkäyttö puheeksi vanhempien kanssa, minkä kautta vanhemmat heräisivät miettimään omaa suhdettaan alkoholiin ja alkoholinkäyttötapoihin. Vanhemmat toimivat esimerkkinä lapsilleen ja voivat vaikuttaa tietämättään sekä tietoisesti lasten asenteisiin ja toimintaan. Jos vanhempien alkoholin suurkulutukseen ei puututa, suurena vaarana on ongelmien suureneminen sekä lasten pahoinvointi, jonka seuraukset voivat heijastua pitkälle aikuisikään. Ongelmiin puuttumalla pyritään myös ehkäisemään ongelmien siirtyminen seuraaville sukupolville.

Työmme aihe painottuu ennaltaehkäisevään työhön sekä varhaiseen puuttumiseen. Muuttuvassa yhteiskunnassa pyritään lisäämään resursseja ehkäisevään työhön, joten aihe on hyvin ajankohtainen ja tärkeä. Päivähoidon työntekijät joutuvat yhä useammin haasteellisten asioiden äärelle, ja puuttumaan perheiden tilanteisiin.

Tässä työssä käsittelemme laajemmin työn teoreettista viitekehystä, jonka pohjalta tiivistimme selkeän ja helppokäyttöisen oppaan työelämään. Työn teoreettinen viitekehys rakentuu varhaiskasvatuksen, ehkäisevän työn, varhaisen puuttumisen ja huolen pu-

heeksiottamisen ympärille. Oppaan (ks. Liite 1) tarkoituksena on olla tukena ja apuna työntekijöiden arjessa. Varhainen puuttuminen ja huolen puheeksiotto ovat yksi alue päivähoiton moninaista toimintakenttää, ja alkoholin suurkulutus on yksi huolen alue. Opasta voi soveltaa muidenkin vaikeiden asioiden puheeksiotossa. Tuloksellisen työn lähtökohtana on toimiva kasvatuskumppanuus, joka syntyy arjessa arkisten keskustelujen ja molemminpuolisen luottamuksen ympärille.

Päivähoidon resurssit eivät yksin riitä auttamaan perheitä, vaan tärkeänä yhteistyökumppanina toimii lastensuojelu. Toimiva yhteistyö mahdollistaa parhaat mahdolliset edellytykset varhaiseen puuttumiseen ja ehkäisevään työhön.

Työmme aihe kytkeytyy hyvin molempien opintopolkuihin, koska opintopolkuihimme sisältyvät sekä mielenterveys- ja päihdeopinnot että lapsuus- ja nuoruusopinnot. Työ sijoittuu varhaiskasvatuksen piiriin ja näin ollen se mahdollistaa lastentarhaopettajakelpoisuuden saamisen.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Alkoholin suurkulutus ja siitä aiheutuvat haitat ovat nykypäivänä yleinen ja merkittävä ongelma. Naisten alkoholin suurkulutus on lisääntynyt, ja tällä on huomattava vaikutus perheiden arkeen ja lasten hyvinvointiin. Alkoholia käytetään useimmiten koti-oloissa. Tämän vuoksi todennäköisyys siitä, että lapsi näkee ja kokee alkoholinkäyttöön liittyviä asioita, on suuri. Ongelmaan puuttumisen tekee haastavaksi se, että ongelmat eivät ole aina selkeästi näkyvissä. Päihdeongelma ei useinkaan näy päällepäin, vaan se voi olla kenellä tahansa. (Piispa 2010, 20–21.)

Opinnäytetyömme nimi on Lapsen hyvinvointia tukemassa, Päihteet puheeksi päivähoitossa -opas Joutsan varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Aiheen työollemme saimme Joutsan sosiaalitoimen kautta. Tarve oli noussut lapsiperheiden hyvinvointitiimissä, jossa oli valmisteltu lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa. Huolta oli herättänyt viime vuosien lastensuojelumenojen kasvu Joutsassa. Yhä useammin lastensuojelutarpeen taustalla on vanhempien alkoholin liikkakäyttö, ja siitä aiheutuvat haitat lasta ja koko perhettä koskien. Kunnan strategiassa onkin haluttu nostaa esiin varhaisen puuttumisen merkitys haittojen minimoimiseksi ja lastensuojelumenojen vähentämiseksi. Kunnan strategian päihdetyö painottuu lapsiperheisiin. Päihteet puheeksi päivähoitossa -oppaan kohdistamme päivähoitoon siksi, että se menisi mahdollisimman lähelle käytännön työtä, jossa lapsia ja perheitä kohdataan. Yhteistyökumppaneitamme ovat Joutsan sosiaalitoimi ja Joutsan päivähoito.

Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut vuonna 2007 Hyvinvointi 2015 -ohjelman, sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita, mikä on osa valtioneuvoston asettaman sosiaalialan kehittämishanketta. Ohjelmassa arvioidaan muuttuvaa toimintaympäristöä ja sen asettamia vaatimuksia, sekä ratkaisuja sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi. Ohjelma takaa sosiaalialan jatkuvan kehittymisen. Tärkeitä tavoitteita, joihin ohjelmassa on keskitytty, ovat varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisyn tehostaminen. Ohjelman tavoitteena on myös ihmisten hyvinvointia parantavien tekijöiden lisääminen, sekä erilaisten tahojen roolien arvioiminen palvelujärjestelmässä. Ihmisen hyvinvointia ei voi mitata, vaan se syntyy monista eri tekijöistä. Jos elämän osa-alueet ovat kunnossa, elämä on mielekästä. Lapsen hyvinvointia määrittelevät hyvin pitkälle huolenpito ja turvallisuus-

den tunne. Oikeus hyvinvointiin kuuluu kaikille, ja sosiaalipalveluiden rooli hyvinvoinnin edistäjänä on suuri. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

Huono-osaisuuden kasautuminen lisää päihdeongelmien kasvua. Alkoholinkulutuksen kasvu voi heijastua lasten hyvinvointiin. Kasautuessaan ongelmat voivat näkyä seuraavilla sukupolvilla, ja tämä ohjelma pyrkii katkaisemaan tätä ketjua. Palvelujärjestelmää kuormittaa lasten mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöiden hoito, ja tähän yksi syy voi olla matalan kynnyksen palvelujen heikko laatu ja saatavuus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

Sektoreiden rajat hyvinvoinnin tukijoina ovat häilyviä. Julkiselle vallalle on selkeä määritelmä siitä, millä tasolla kansalaisista ollaan vastuussa. Perustuslaki määrittelee tätä vastuuta. Eri sektorit tuovat hyvinvoinnin lisäämiseen sen panoksen, mikä heille on mahdollista ja luontevaa. Jokaisella yksilöllä on myös vastuu omasta hyvinvoinnistaan, mutta silloin kun yksilön omat voimavarat eivät riitä, palvelujärjestelmällä on oltava kyky ja halu auttaa tätä. Palveluja suunniteltaessa täytyy huomioida tehokkaasti yksilön omat voimavarat. Parhaiten palvelut on järjestetty silloin, kun yksilö saa apua riittävän varhain. Tämä tukee tehokkaasti hyvinvointia ja ehkäisee palveluiden pitkittymistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

Päihde- ja mielenterveysongelmien kasvu ovat vakavana uhkana lasten hyvinvoinnille. Lasten kanssa työskentelevien henkilöiden koulutusta varhaiseen puuttumiseen ja ongelmien tunnistamiseen tulisi lisätä. Näin voitaisiin välttyä monilta huostaanotoilta ja nk. kovilta toimenpiteiltä. Tehostamalla varhaista puuttumista päihdeongelmiin, tätä huolta saataisiin pienennettyä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

Jotta palvelujärjestelmä toimisi asianmukaisesti, se tarvitsee riittävästi resursseja. Olemassa olevat niukat resurssit vaativat kohdennusta ehkäisevään työhön, korjaavaa työtä kuitenkin unohtamatta. Erityisesti sosiaalialalla on tärkeää turvata riittävät henkilöstöresurssit. Hyvä työilmapiiri takaa sen, että koko henkilöstö pystyy antamaan työnsä parhaan mahdollisen panoksensa. Työntekijöiden hyvinvointia voi lisätä riittävällä työnohjauksella, täydennyskoulutuksella sekä palkkaus- ja kannustejärjestelmillä. (Lassu- ja Kumpulainen 2007, 18–21.)

Alkoholiohjelma on monen toimijan yhteistyön tulos, ja sen pääkoordinaattorina toimii Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Ensimmäinen ohjelmakausi sijoittui vuosille 2004-2007. Toinen ohjelmakausi jatkui vuonna 2008 ja päättyi vuonna 2011. Alkoholiohjelma jatkuu edelleen vuonna 2012. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012.)

Alkoholiohjelma on kehitetty työvälineeksi, jonka avulla kunnat voivat kehittää omaa paikallista päihdetyötään. Alkoholiohjelman yleisinä tavoitteina ovat alkoholihaittojen ehkäisy ja vähentäminen. Alkoholin katsotaan aiheuttavan haittaa lasten ja perheiden hyvinvoinnille, joten tähän asiaan alkoholiohjelmassa puututaan. Tärkeänä tavoitteena olisi saada käännettyä alkoholin kokonaiskulutus laskuun sekä vähentää riskikäyttöä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005.)

3 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuksen piiriin kuuluvat päivähoitoikäiset lapset, esiopetusikäiset lapset, sekä oppivelvollisuusikäiset lapset, jotka käyttävät varhaiskasvatuksen palveluita. Varhaiskasvatus on kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on tukea ja edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. Yhteiskunnan tarjoamat varhaiskasvatuspalvelut ovat suunniteltuja kokonaisuuksia, jotka rakentuvat hoidon, kasvatuksen ja opetuksen ympärille. Vanhemmilla on ensisijainen kasvatusvastuu ja yhteiskunnan palvelut ovat tukena kotikasvatuksen rinnalla. Päivähoito on yleisin varhaiskasvatuksen toimintaympäristö. (Stakes 2002, 9.)

3.1 Varhaiskasvatusta ohjaavat tekijät

Laki lasten päivähoidosta sekä asetus lasten päivähoidosta määrittelevät tarkkaan, milaista päivähoidon tulee olla ja mitkä ovat vähimmäisvaatimukset päivähoidolle. Laissa on määritelty, että...

”lasten päivähoito on pyrittävä järjestämään siten, että se tarjoaa lapsen hoidolle ja kasvatukselle sopivan hoitopaikan ja jatkuvan hoidon sinä vuorokauden aikana, jona sitä tarvitaan. Päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoitossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävissä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö.” (Laki lasten päivähoidosta 1973.)

Suomalaisen varhaiskasvatuksen arvopohja koostuu kansainvälisestä lapsen oikeuksien sopimuksesta, kansallisista säädöksistä, sekä muista ohjaavista asiakirjoista. Keskeisenä perusarvona näistä nousee lapsen ihmisarvo. (Stakes 2002, 10.) Lapsen oikeuksien sopimus kattaa neljä yleisperiaatetta, jotka ovat:

*”-syrjintäkielto ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus
-lapsen etu
-lapsen oikeus elämään ja täysipainoiseen kehittymiseen
-lapsen mielipiteiden huomioon ottaminen”* (Stakes 2002, 10).

3.2 Varhaiskasvatuksen toimintaympäristö ja periaatteet

Varhaiskasvatuspalveluja ovat päiväkotihoido, perhepäivähoito, esiopetus, sekä aamu- ja iltapäivätoiminta. Muuta varhaiskasvatustoimintaa ovat esimerkiksi seurakuntien, järjestöjen tai kuntien ylläpitämät kerhot. Vanhemmat valitsevat lastensa päivähoitopalvelut ja ovat oikeutettuja saamaan tarpeeksi laajasti tietoa erilaisista vaihtoehdoista, jotta löytävät niistä perheelleen soveltuvimmat palvelut. Varhaiskasvatusta toteutetaan yhteistyössä laajan verkoston kanssa, jotka palvelevat lasta ja perhettä. Keskeisiä verkostoyhteistyötahoja ovat mm. opetus- sosiaali- terveys- kulttuuri- ja liikuntatoimi, sekä kolmannen sektorin palveluiden tuottajat. Verkostotyöskentelyn tavoitteet ja toiminta kirjataan kuntien sekä yksiköiden omiin varhaiskasvatussuunnitelmiin. Keskeisimpänä tavoitteena tässä on puuttua mahdollisimman varhain erilaisiin perhettä koskeviin riskitilanteisiin. (Stakes 2002, 9–14, 37.)

Kasvatuspäämäärät suuntaavat varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa toimintaa. Kasvattajat huolehtivat lasten henkilökohtaisesta hyvinvoinnista, hyvän käytöksen vahvistamisesta, opettavat toisten huomioonottamista sekä tukevat asteittain lisääntyvää itsenäisyyttä. Jokaisen lapsen yksilöllisyyttä tulee kunnioittaa ja antaa jokaiselle lapselle tilaa kehittyä ja kasvaa omana persoonanaan. Varhaiskasvatus luo edellytyksiä hyvän yhteiskunnan muodostumiselle. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on kokonaisvaltaisesti hyvinvoiva lapsi. Kun lapsen perustarpeista huolehditaan hyvin, hänellä on mahdollisimman hyvät edellytyksen oppia, kasvaa ja kehittyä. Lapsen hyvinvointia edistävät pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet, ja näihin myös varhaiskasvatuksessa pyritään. (Stakes 2002, 11–13.)

Varhaiskasvatuksen piirissä työskentelee moniammatillinen henkilöstö. Neuvotellessaan arvoista ja toimintatavoista jokainen yhteisö luo oman toimintakulttuurinsa. Oman työn pohtiminen ja arviointi auttaa jokaista toimimaan työssään eettisesti ja ammattimaisesti. Varhaiskasvatus on kokoajan tietoista ja tavoitteellista. Kasvattajat suunnittelevat toimintaa ja luovat hyvän ja turvallisen kasvu ympäristön. Ilmapiirin tulee myös olla myönteinen ja hyväksyvä. (Stakes 2002, 14–16.)

Varhaiskasvatusta ohjaa varhaiskasvatussuunnitelma. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat kuntien omien suunnitelmien tekoa. Perusteissa on kuvattu mitä on hyvä ja tavoiteltava varhaiskasvatus. Varhaiskasvatussuunnitelma on varhaiskasvatuk-

sen parissa työskenteleville keskeinen työväline, joka ohjaa toimintaa. Jokainen kunta laatii suunnitelman oman näköisekseen annettujen puitteiden sisällä. (Stakes 2002, 43–45.)

4 KASVATUSKUMPPANUUS

Kasvatuskumppanuus on lapsen vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteistyötä, jossa toimitaan lapsen parasta ajatellen. Yhdessä toimimalla tuetaan lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Kasvatuskumppanuudessa yhdistyvät lapsen vanhempien ainutlaatuinen tieto lapsesta sekä päivähoiton henkilöstön ammatillinen tieto. Kasvatuskumppanuus pohjautuu luottamukseen, kunnioitukseen ja tasavertaisuuteen. Ensimmäinen vastuu yhteistyöstä on varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Vanhempien ja henkilöstön yhteistyössä yhdistyvät molempien tärkeät tiedot ja kokemukset lapsesta. Kasvatuskumppanuus on hyvän asenteen ja keskustelujen lisäksi myös konkreettista. Vanhemmilla on mahdollisuus kasvat keskusteluihin oman lapsensa osalta sekä koko henkilökunnan ja muiden vanhempien kanssa. Kasvatuskumppanuuden tavoitteena on tunnistaa, jos lapsella on ongelmia jollakin alueella, ja tukea häntä siinä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Stakes 2002, 29–30.)

4.1 Kasvatuskumppanuutta ohjaavat periaatteet

Jokaiselle päivähoitossa olevalle lapselle tehdään oma varhaiskasvatussuunnitelma. Se laaditaan vanhempien ja henkilöstön kesken ja sitä päivitetään sekä arvioidaan säännöllisesti. Suunnitelman perusteella kaikki osapuolet voivat toimia johdonmukaisesti huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet. Yhteisessä keskustelussa keskitytään paljon lapsen vahvuuksiin ja myönteisiin puoliin. Huolenaiheet kuvataan mahdollisimman konkreettisesti ja etsitään niihin yhdessä ratkaisuja. (Stakes 2002, 31.)

Kasvatuskumppanuus tuo kodin ja päivähoiton lähelle toisiaan. Laki on asettanut päivähoitolle tehtäväksi tukea kodin kasvatustyötä. Kasvatuskumppanuuden tavoitteena on luoda alusta asti vahva luottamus, jotta vaikeistakin asioista voitaisiin puhua. On tärkeää tukea vanhempien osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Asioista tiedotetaan selkeästi ja ajoissa, vanhempien kanssa keskustellaan, sekä heillä tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja toimintaan. (Kaskela & Kekkonen 2006, 20–21, 26.)

Keskeiset kasvatuskumppanuutta ohjaavat periaatteet ovat kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogi. Toisen kuunteleminen on tärkeää toimivassa vuorovaikutuksessa. On oltava aidosti läsnä ja keskittyttävä kuulemaansa. Asian kertoja saa tunteen, että hänen kertomastaan ollaan aidosti kiinnostuneita. Kunnioitus edesauttaa hyvän vuorovaikutuksen syntymistä. Se on toisen arvostamista ja hyväksymistä. Luottamus rakentuu näiden kahden aiemman mainitun asian johdosta. Lisäksi siihen tarvitaan aikaa. Näiden kaikkien jälkeen avoimen dialogin käyminen on mahdollista. Se on aitoa vuoropuhelua, missä jokainen tulee kuulluksi ja ymmärretyksi omana itsenään. Kasvatuskumppanuus alkaa tutustumisvaiheesta. Hyvän kasvatuskumppanuuden onnistumiselle alku on hyvin tärkeä. Silloin luottamuksen syntyminen alkaa ja ensivaikutelma rakentuu. (Kaskela & Kekkonen 2006, 32–38, 41–43.)

4.2 Vanhemmuuden tukeminen

Perhe on ihmisen elämässä hyvin keskeisessä asemassa. Elämänsä aikana ihminen voi olla osallisena useassakin perheessä: valtaosa syntyy perheeseen ja myöhemmin perustaa oman perheen. Eri elämäntilanteissa perhettä tarvitsee eri tavalla. Vanhemmilla on suuri merkitys lasten ja nuorten tulevaan kehitykseen, sillä varhaisvuodet antavat pohjan tulevalle. (Helminen 2006a, 7.)

Vanhemmilla on ensisijainen oikeus huolehtia lastensa hyvinvoinnista ja kasvatuksesta, ja yhteiskunnan velvollisuus on tukea vanhempia tässä. Vanhempia autetaan ja tuetaan lasten kasvatuksessa sekä puututaan varhain mahdollisiin riskitilanteisiin. Lapsen kasvatuksen tukeminen koskee niitä aikuisia, jotka toiminnallaan tai päätöksillään vaikuttavat lapsen elämään. Tavoitteena on saada yhteistyö toimivaksi lapsen elämään vaikuttavien tahojen kesken. (Lastensuojelun keskusliitto 2005.)

Sosiaali- ja terveyspalvelut painottuvat pääasiassa ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen. Kun työskennellään lasten ja nuorten kanssa, lähtökohtana työlle on tukea vanhemmuutta ja edistää perheiden hyvinvointia. Perhe ja työntekijä etsivät yhdessä perheen voimavaroja, jotka auttavat arjessa. Varhaiskasvatuksen alueella korostetaan kasvatuskumppanuutta. Perheiden kanssa työskenneltäessä tärkeitä asioita ovat vuorovaikutus, yhteistyö ja kumppanuus. (Helminen 2006a, 10.)

Perheen voimavarat vaikuttavat lasten hyvinvointiin ja kehitykseen. Haasteelliset elämäntilanteet vaikuttavat kodin ilmapiiriin ja vanhemmuuteen. Osa lapsiperheistä voi aikaisempaa huonommin, vaikka edelleen suuri osa lapsiperheistä voi hyvin. Suomessa on laaja palveluverkosto, jolla pyritään tukemaan lapsiperheitä. (Helminen 2006b, 28–30.) Päivähoito on tärkeä ja kattava osa tätä palveluverkostoa. Päivähoitopalveluiden piiriin kuuluu lähes 70 % lapsiperheistä. Intensiivisyytensä vuoksi päivähoidolla on suuret mahdollisuudet vaikuttaa perheiden hyvinvointiin. (Junttila 2004, 13–14.)

Vanhemmuutta voidaan tukea erilaisin keinoin. Sekä päivähoidon että neuvolan työntekijät toimivat vanhemmuuden tukijoina. Kun tukea tarvitaan enemmän, tällöin keinoja ovat perhetyö tai tukiperheet. Myös lastensuojelussa on tarkoitus tukea vanhemmuutta siinä määrin kuin se on mahdollista.

5 EHKÄISEVÄ TYÖ

Ehkäisevän työn tavoite on terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä estää ongelmien syntymistä ja syvenemistä. Ehkäisevää työtä tehdään monella eri alueella. Työssämme käsittelemme ehkäisevää lastensuojelutyötä sekä ehkäisevää päihdetyötä. Kuntien ehkäisevää työtä ohjaavat erilaiset strategiat ja suunnitelmat kuten päihdestrategia ja lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.

5.1 Ehkäisevä lastensuojelu

Suomi on allekirjoittanut YK:n lasten oikeuksien sopimuksen ja se tuli voimaan vuonna 1991. Lasten oikeuksien sopimuksessa on muun muassa sanottu, että sopimusvaltioiden tulee sitoutua takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämätön suojelu. Sopimusvaltioiden on ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin, että lapsen hyvinvointi ei vaarannu. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991.)

Lastensuojelun ehkäisevä työ on haastavaa ja eettisesti vaativaa. Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteena on turvata lapsiväestön hyvinvointi. Ehkäisevä työ on yhteiskunnallisesti hyvin merkittävää, sillä lapsuus ja nuoruus nähdään merkittävänä elämänvaiheena. Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteena on lapsen edun turvaaminen ja tämä mahdollistuu tukemalla vanhemmuutta. (Törrönen & Vornanen 2004, 154–159.) Hyvä lapsuus luo edellytykset hyvälle tulevaisuudelle, ja tällä on merkittävät vaikutukset yhteiskunnan hyvinvointiin tulevaisuudessa.

Lastensuojelutyö voidaan jakaa neljään eri osa-alueeseen: ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön, avohuoltoon, sijaishuoltoon (huostaanotto) ja jälkihuoltoon. (Saarela & Viheriävaara 2000, 13). Työmme painopiste on ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä. Päivähoito on mitä enenevässä määrin toteuttamassa omalta osaltaan lastensuojelun ehkäisevää työtä.

Uusi lastensuojelulaki painottaa ehkäisevää lastensuojelutyötä vanhaa lakia enemmän (Lastensuojelun käsikirja 2009).

Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;*
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;*
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;*
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;*
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;*
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä*
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.*

Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. (Lastensuojelulaki 2007.)

Lapsella on oikeus lapsuuteen, ja turvalliseen kehitykseen ja kasvuun sekä hyvinvointiin. Lastensuojelun ehkäisevällä työllä pyritään takaamaan hyvät lapsuuden edellytykset lapsiväestölle. Ehkäisevän työn tarkoitus on estää ongelmien syntymistä ja syvenemistä. Monet eri toimijat ovat vastuussa lastensuojelun ehkäisevästä työstä. Työtä tehdään moniammatillisesti sekä eri sektoreiden välisenä yhteistyönä. Ehkäisevä työ kattaa monia palveluja lapsille ja perheille, niin taloudellisia kuin lapsen hoitoon oikeuttavia etuuksia. (Törrönen & Vornanen 2004, 159.)

Ehkäisevää lastensuojelutyötä toteutetaan usein peruspalveluiden yhteydessä. Ehkäisevän lastensuojelutyön toteuttaminen ei vaadi lastensuojelun asiakkuutta. Ehkäisevää lastensuojelutyötä toteuttaa muun muassa päivähoito, neuvolat, kotipalvelu, koulu sekä muut lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevät tahot. Lastensuojelun avohuollon tukitoimia voidaan käyttää myös ehkäisevässä lastensuojelutyössä. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

5.2 Ehkäisevä päihdetyö

Ehkäisevällä päihdetyöllä vaikutetaan eri päihteidenkäyttöön ja niistä aiheutuviin haittoihin. Päihteiksi luetaan alkoholi, huumausaineet ja tupakka sekä lääkkeet, liuottimet ja muut aineet, joita käytetään päihtymistarkoituksessa. (Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006, 9.) Ehkäisevän päihdetyön tarkoitus on ehkäistä ja vähentää päihdehaittoja. Tavoitteena on edistää päihteettömiä elämäntapoja sekä lisätä päihdeilmiön ymmärrystä ja hallintaa. Ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään vaikuttamaan esimerkiksi asenteisiin, kysyntään, saatavuuteen sekä tarjontaan. (Neuvoa-antavat 2011a.) Ehkäisevä päihdetyö pyrkii myös toteuttamaan ja edistämään perus- ja ihmisoikeuksia (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 145).

Ehkäisevä päihdetyö perustuu lainsäädäntöön. Yleiset edellytykset työlle luovat valtio ja kunnat. Käytännön toiminnan järjestävät kunnat ja erilaiset järjestöt. Ehkäisevä päihdetyö perustuu muun muassa seuraaviin lakeihin: raittiustyölaki, päihdehuoltolaki, tupakkalaki, alkoholilaki, huumausainelaki, lastensuojelulaki, kansanterveyslaki, työterveyshuoltolaki, mielenterveyslaki. Myös perustuslaki määrää, että julkisen vallan on edistettävä väestön terveyttä sekä pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön. Perustuslaki määrää myös, että lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu on turvattava tukemalla perheitä ja vanhempia. (Stakes 2006, 7; Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006, 12.)

Ehkäisevää päihdetyötä voidaan toteuttaa eritasoilla. Ehkäisevä työ voi kohdistua koko väestöön, jolloin pyritään vaikuttamaan laajasti päihdeilmiön ymmärrykseen ja hallintaan. Ehkäisevä työ voi olla myös riskiehkäisyä, joka voi kohdentua yksilötasoon tai ryhmään. Esimerkiksi lasten näkökulman ja kokemusten huomioon ottaminen vanhempien alkoholinkäytöstä on riskiehkäisyä. Riskiehkäisyn tavoite on ehkäistä päihteidenkäytön aloittamista tai korjata päihteidenkäytön ensihaittoja. (Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006, 22–23.) Tarkoitus on saada vanhemmat ymmärtämään oman päihteidenkäytön vaikutukset lapsen ja perheen hyvinvointiin. Riskiehkäisyllä pyritään katkaisemaan sukupolvelta toiselle -ketju.

Ehkäisevässä työssä tavoitteena on terveyden edistäminen. Ehkäisevä työ voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan. Ensimmäinen pääluokka on primaaripreventio, jolla tarkoitetaan

ennen terveysongelmaa tehtävää interventiota eli väliintuloa. Väliintulolla pyritään vaikuttamaan kohderyhmän käsityksiin, asenteisiin ja käyttäytymiseen. Pyritään myös poistamaan ongelmia aiheuttavat yhteydet. Ihmisiä motivoidaan muuttamaan elämäänsä terveellisempään suuntaan. Informaatio sekä päihdekasvatus ovat tärkeässä asemassa. Ehkäisevä työ on monien eri ihmisten yhteistyötä, jossa korostuu elämänasenne ja sosiaaliset taidot. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 146; Kylmänen 2005, 10.) Vanhemmat ovat esimerkkejä lapsilleen, ja näin ollen mahdollisimman varhainen puuttuminen vanhempien alkoholin suurkulutukseen on tärkeää.

Toinen pääluokka on sekundaaripreventio, jolla tarkoitetaan varhaista puuttumista mahdollisesti kehittyvään alkoholiongelmaan. Tällä tasolla työ kohdistuu riskiryhmäehkäisyyn. Työssä puututaan jonkun tietyn ryhmän tai yksilön esimerkiksi alkoholinkäyttötapoihin, ja näin pyritään vähentämään riskiä ongelman kehittymiseen. Tämä on ehkäisevää työtä, joka lisää hoito- ja tukipalvelujen kysyntää sosiaali- ja terveysaloilla. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 146; Kylmänen 2005, 10.)

Kolmas pääluokka on tertiääripreventio, jonka tarkoituksena on ehkäistä ongelman uusiutuminen tai rajoittaa ongelmasta syntyviä oireita. Tertiääriprevention kohderyhmänä ovat alkoholin ongelmakäyttäjät. Tämän tason ehkäisevä työ tapahtuu usein jonkun hoitopalvelun piirissä. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 146; Kylmänen 2005, 10.)

Ehkäisevää päihdetyötä tehdään usein verkostoyhteistyönä. Verkostotyötä tehdään myös perheiden parissa ja on tärkeä muistaa, että perhe on osana tätä verkostoa, eikä ainoastaan työn objektina. Verkostotyön tuloksellisuus syntyy monien ammattilaisten tietotaitojen kohdatessa, mutta siihen sisältyy myös omat haasteensa. Haasteet liittyvät tiedon kulkuun sekä salassapitovelvollisuuteen. Tiedon kulkua voi haitata, jos ei ole selvyttä omasta roolista verkostossa ja selkeät yhteiset toimintatavat puuttuvat. (Kylmänen 2005, 18–21.) Salassapitovelvollisuudessa on hyvä muistaa se, että lapsen asioista saa keskustella eri viranomaistahojen kanssa, jos on saanut vanhemmilta siihen luvan (Lastensuojelun keskusliitto i.a.a).

5.3 Päihdestrategia

Päihdestrategia on kunnan, kuntayhtymän tai seudun päihdetyön perusta. Strategiaan kirjataan selkeästi työn tavoitteet, sisältö, vastuut, resurssit ja seuranta. Kansallisia päihdepoliittisia ohjelmia on laadittu päihdehaittojen ehkäisemiseksi, ja päihdepoliittiset ohjelmat painottavat strategiatyöskentelyn tärkeyttä. Valtakunnallinen alkoholiohjelma haastaa kunnat päivittämään tai laatimaan päihdestrategian. Jokaisella kunnalla tulisi olla päihdestrategia osana kunnan terveys- ja hyvinvointistrategiaa. (Neuvoa-antavat 2011b.)

Strategian tarkoitus on ohjata kuntia toimimaan päihdetyössä. Strategiassa tunnistetaan ja analysoidaan haasteet ja uhat toiminnalle. Omien ja toiminnan voimavarojen tunnistaminen, ja niiden suhteuttaminen toimintaympäristöstä nouseviin haasteisiin ja mahdollisuuksiin on strategisessa suunnittelussa otettava huomioon. Analyysin pohjalta luodaan kunnalle visio ja selkeytetään tavoitteet, sekä luodaan suunnitelma miten tavoitteet saavutetaan. (Neuvoa-antavat 2011b.)

Päihdestrategia on työväline, jossa määritellään kunnan päihdetyön linjaukset ja painopistealueet. Päihdestrategia perustuu pitkäjänteiseen ja suunnitelmalliseen perustyöhön. Tavoitteena on päihdehaittojen ja päihteidenkäytön vähentäminen. (Neuvoa-antavat 2011b.)

Joutsassa käynnistettiin vuonna 2005 seudullinen strategiatyö päihteidenkäytön ja lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemistä koskevan toimintaohjelman aikaansaamiseksi. Strategiatyö painottuu Joutsan, Luhangan ja Leivonmäen alueelle. Ohjelman laatimista varten valittiin työryhmät pohtimaan ehkäisevän päihdetyön, lähisuhde- ja perheväkivallan sekä varsinaisen päihdehoidon toimintaohjelmia. (Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006, 1.)

Joutsassa päihdeongelman laajuus katsotaan olevan keskimääräistä suurempi, koska Joutsa on yksi sahtikulttuurin alue. Päihdemyönteisyys leimaa asenneilmastoa Joutsassa. Näin ollen ehkäisevää työtä tarvitaan asenneilmaston muuttamiseksi ja päihteettömyyttä suosivaksi. (Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006, 2.)

Ehkäisevän työn tavoitteena on primaaripreventio, joka tukee päihteettömyyttä ja väkivallattomuutta sekä vaikuttaa asenteisiin ja ilmapiiriin. Olosuhteisiin ja käyttötapoihin vaikutetaan valistamalla. Tarkoituksena on tukea vanhempia vanhemmuudessa sekä opettaa lapsille ja nuorille sosiaalisia taitoja, ja näin ollen vahvistaa heidän itsetuntoaan. (Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006, 3.)

Yksi tavoite on kasvuympäristön turvallisuus ja vastuullisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että alkoholin myynti ja anniskelu toteutetaan vastuullisesti. Vanhempien tulee tukea alakäisten päihteettömyyttä. Näin myös tuetaan sukupolvelta toiselle ketjun katkeamista. Vanhempia tuetaan ja rohkaistaan vastuulliseen vanhemmuuteen. Vanhempien tulee tuntea lastensa kasvuolosuhteet ja tiedostaa eri ikäkausien riskitekijät. Vanhempien tulee tietää tupakoinnin ja päihteidenkäytön riskit sekä valistaa lapsiaan ja nuoriaan. (Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006, 3.)

Varhainen puuttuminen on myös ehkäisevän työn tavoite. Lasten kanssa tehtävän työn tulee tukea lapsen perusturvallisuutta, iän mukaisten perustarpeiden tyydyttämistä sekä estää syrjäytymiskehitystä. Lapsen kasvua ja kehitystä uhkaavat tilanteet tunnistetaan ja paikallinen palveluntarjonta ja tukipalvelut tiedetään. Perheväkivaltaan ja päihteidenkäyttöön puututaan varhaisessa vaiheessa ja ne tiedetään ilmiönä. (Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006, 3.)

Ehkäisevällä työllä halutaan taata tuki- ja peruspalveluiden saatavuus ja riittävyys. Seudullinen hyvinvointitiimi seuraa palveluntarjonnan riittävyttä ja tekee aloitteita työn kehittämiseksi kunnissa. Perus- ja tukipalveluja toteutetaan moniammatillisena viranomaisten ja kolmannen sektorin yhteisyytenä. Laatu työlle haetaan pari- ja verkostotyöllä. Tukihenkilöitä ja perhetyötä on oltava saatavilla ja niitä on osattava hyödyntää. Työntekijöille on järjestettävä myös riittävä työnohjaus. (Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006, 4.)

Tavoitteisiin päästään päivähoidon ja perhetyön osalta on muun muassa varhaiskasvatussuunnitelman avulla. Suunnitelma tehdään vuosittain päivähoidossa jokaiselle lapselle yhteistyössä vanhempien ja työntekijöiden kanssa. Henkilöstöllä on käytössään havainnointilomakkeita riskiryhmien tunnistamista varten. Sosiaalisia taitoja opetetaan ja itsetuntoa vahvistetaan erilaisia materiaaleja hyödyntäen. Esimerkiksi Pesäpuu ry:n

tuottamat materiaalit ovat hyviä tähän tarkoitukseen. (Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006, 4.)

Terveydenhuollon toimenpiteenä on muun muassa lastenneuvolassa vuosittain toteutettava terveysneuvonnan yhteydessä oleva kysely jokaisen alle kouluikäisen lapsen vanhemmille, koskien päihteidenkäyttöä ja lähisuhde- ja perheväkivaltaa. Työterveystarkastuksissa kartoitetaan myös päihteidenkäyttöä, ja pyritään tunnistamaan suurkulutus ja riskikäyttö jo varhaisessa vaiheessa. (Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006, 6.)

Vapaa-aikatoimi tukee erilaisten tilaisuuksien ja leirien yhteydessä päihteettömyyttä, vahvistaa lasten ja nuorten tunneilmaisun taitoja sekä kannustaa terveellisiin elämäntapoihin. Kuntien kaventuvien resurssien vuoksi toiminta päihteidenkäytön ja väkivallan ehkäisemiseksi perustuu kaikkien toimijoiden keskinäiseen yhteistyöhön. Varsinkin kolmannen sektorin toimijat ovat pienissä kunnissa suuressa roolissa. (Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006, 7.)

5.4 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma

Jokaisen kunnan on laadittava lapsia ja nuoria koskeva hyvinvointisuunnitelma, joka on tarkoitettu edistävän lasten ja nuorten hyvinvointia sekä ohjaavan lastensuojelun järjestämistä ja kehittämistä. Suunnitelma on lakisääteinen, ja sen tarkoitus on ohjata, kehittää ja johtaa lasten ja nuorten hyvinvointityötä kunnassa. Kunnassa suunnitelma toimii sekä strategiana että konkreettisena toimintaohjelmana. Suunnitelmasta tulee ilmi kunnan arvopohja, tahtotila (visio), konkreettiset tavoitteet ja niitä koskevat linjaukset, painopisteet sekä kehittämisodotukset. (Lastensuojelun käsikirja 2011.)

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen

Kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja kunnan muiden viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden synty-

mistä. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantun-

tija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille. (Lastensuojelulaki 2007.)

Suunnitelman tarkoitus on varmistaa, että kunnan toiminta lastensuojelutyön osalta on suunnitelmallista, tavoitteellista, pitkäjänteistä sekä yhteistoimintaan ja kumppanuuteen perustuvaa. Lapsi- ja lastensuojelupolitiikan keskeinen sisältö ja painopisteet tulee määrittää ja päätöstentekijöiden tulee huolehtia, että kunnassa on riittävät voimavarat toiminnalle ja sen kehittämiseksi. (Lastensuojelun käsikirja 2011.)

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tulee sisältää tiedot lasten ja nuorten kasvuoloista sekä hyvinvoinnin tilasta, hyvinvointia edistävästä sekä ongelmia ehkäisevästä toiminnasta ja palveluista. Lisäksi suunnitelmaan tulee kirjata kunnan lastensuojelun tarpeesta sekä siihen varattavista voimavaroista ja lastensuojelun palvelujärjestelmästä. Suunnitelmassa tulee näkyä, kuinka yhteistyö järjestetään eri viranomaisten ja muiden tahojen välillä sekä kuinka suunnitelma toteutetaan ja kuinka toteutumista seurataan. Jokainen kunta määrittelee itse edellä mainitut tiedot kuntaan sopivaksi. (Lastensuojelun käsikirja 2011.)

Suunnitelma on tärkeä työväline lastensuojelutyön laadun, asiakkaan oikeusturvan ja tasa-arvon seuraamiselle ja toteuttamiselle. Suunnitelman avulla pystytään seuraamaan lastensuojelun tarvetta ja resursseja sen toteuttamiseksi, ja näin ollen pystytään myös seuraamaan lastensuojelun työntekijöiden jaksamista. Hyvinvoiva henkilöstö on avainasemassa laadukkaan lastensuojelun toteuttamisessa. (Lastensuojelun käsikirja 2011.)

Joutsassa tavoitteena on luoda viihtyisä, turvallinen ja haluttu asuinpaikka lapsille, nuorille ja heidän perheilleen. Hyvinvointipalveluiden painopistealueena on ennaltaehkäisevä työ. Kunnan peruspalvelujen piirissä toteutetaan ennaltaehkäisevää työtä. Lastensuojelun ehkäisevällä työllä edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhempia vanhemmuudessa. (Niinikoski 2010.)

Painopistealueita ja kehittämisen kohteita hyvinvointisuunnitelman mukaan Joutsassa ovat varhainen ennakointi peruspalveluissa, moniammatillisen yhteistyön tehostaminen, osallisuuden vahvistaminen, syrjäytymisen ehkäisy, hyvinvoinnin ja terveyden edistä-

minen, peruspalvelujen turvaaminen, psykososiaalisten palveluiden kehittäminen, huolen puheeksi otto/huolen kartoitus sekä ”matalan kynnyksen periaate”. Kehittämisen kohteita on katsottu olevan neuvolassa, varhaiskasvatuksessa/ päivähoidossa/ esiopetuksessa, lastensuojelussa, mielenterveystoimiston palveluissa, koulutoimessa, yläkoulussa, vapaa-aika toimen palveluissa, seurakunnassa, MLL:n toiminnassa sekä 4H-yhdistyksen toiminnassa. (Niinikoski 2010.)

6 LAPSI JA VANHEMPIEN ALKOHOLINKÄYTTÖ

Koti on selkeästi yleisin paikka, missä alkoholia käytetään (Piispa 2010, 21). Vanhemman alkoholiongelma koskettaakin koko perhettä. Koko perhe tarvitsee apua ja tukea päihdeongelmaisen vanhemman lisäksi. Lapsista voi nähdä ulkoisesti, että perheessä ei ole kaikki hyvin, tai sitten lapsi voi oireilla monilla erilaisilla tavoilla. Tärkeää on myös muistaa se, että monista lapsista ei näe ulospäin mitään mikä viittaisi perheen ongelmiin.

6.1 Päihdeperheet

Alkoholi on päihteistä se, mikä aiheuttaa useimmin ongelmia perheissä. Alkoholi voi pitkään käytettynä vaikuttaa ihmisen persoonallisuuteen. Päihdeperheissä myös perheenjäsenten roolit voivat vääristyä. Esimerkiksi lapset voivat ottaa suurta vastuuta koko perheestä ja perheen hyvinvoinnista. Se voi tuntua perheen sisällä normaalilta kun siihen on totuttu, mutta ulkopuoliset voivat ihmetellä asiaa. Nykyään ymmärretään, että vanhemman päihdeongelma koskettaa koko perhettä ja koko perhe tarvitsee apua ja tukea. (Peltonen 2004, 62–63.)

Päihdeongelma on usein vaiettu ja salattu ilmiö. Lapset joutuvat kärsimään vanhemman tekemisistä. Lapsi ei edes kykene ymmärtämään, että vanhemmalla on päihdeongelma. Lapsi voi ajatella, että alkoholisti on puistossa istuva vanha, likainen ja haiseva mies, eikä oma äiti tai isä. Ei ole olemassa yhdenlaista päihdeongelmaa. Siinä missä yhdessä perheessä alkoholia käytetään jatkuvasti ja runsaasti, niin toisessa perheessä ongelma voi näyttäytyä esimerkiksi satunnaisina pitkinä juomaputkina. Ei siis ole olemassa tietynlaista kriteeriä jolla voidaan luokitella päihdeperheeksi. (Holmberg 2003, 10–11.)

Kun päihteidenkäyttö on ongelma, niin siihen liittyy usein muitakin ongelmia. Vanhempi voi sekä fyysisesti että psyykkisesti huonosti. Sosiaaliset suhteet kärsivät sekä rahaa kuluu alkoholiin. Taloudelliset vaikeudet luovat lisää stressiä ja se vaikuttaa koko perheeseen. Tämä tarkoittaa lapsen kohdalla sitä, että selvänäkin päivänä vanhempi tai vanhemmat ovat väsyneitä, surullisia ja välinpitämättömiä. (Holmberg 2003, 11.)

Lasinen lapsuus- väestökyselyillä on kartoitettu tietoa suomalaisista, joiden lapsuudenkodissa on ollut päihteiden suurkulutusta. Viimeisin kyselytutkimus on tehty vuonna 2009. Vastanneista joka neljäs lapsen kodissa oli ollut päihteiden suurkulutusta. Samassa kyselyssä kysyttiin myös ihmisten kykyä auttaa tällaisia perheitä. Vastaaajista joka kolmas kertoi tietävänsä sellaisen perheen, jossa käytetään vastaajan arvion mukaan liikaa päihteitä. Tutkimuksessa havaittiin, että viimeisen viidentoista vuoden ajan päihdeperheitä on ollut ihmisten tietoisuudessa suunnilleen saman verran, mutta taas omassa lapsuudenkodissaan päihteidenkäytön haittaavaksi kokeneiden määrä on kasvanut. Positiivinen asia tutkimuksessa oli se, että 75 prosenttia niistä, jotka olivat havainneet jossain perheessä päihdeongelmaa, oli puuttunut asiaan jollain tavalla. Kuitenkin vain joka viides päihdeperheessä ollut henkilö kertoi, että joku aikuinen oli puuttunut asiaan. (Roine, 2009.) Nämä kaksi tulosta eivät siis tue ollenkaan toisiaan. On varmasti paljon päihdeperheitä, jotka eivät ole kenenkään tiedossa, tai sitten asioihin ei vain puututa. Suomalaisessa yhteiskunnassa ei haluta sotkeutua toisten yksityisasioihin, mutta pitäisi muistaa se, että kyse on lapsen hyvinvoinnista.

Päihdeperheiden lapset voivat kaikista vaikeuksistaan huolimatta pärjätä elämässään hyvin. Osa lapsista oppii kääntämään vaikeudet vahvuuksiksi, joiden avulla he selviytyvät jatkossakin elämän vastoinkäymisistä. Lapsi on pystynyt rakentamaan itselleen terveen ja tasapainoisen identiteetin. Tähän lapsi ei kuitenkaan pysty ilman apua, tukea ja turvallista aikuista. Lapsen täytyy saada käsitellä vaikeat asiat, ja hänellä täytyy olla kehitystä ja kasvua suojaavia tekijöitä. (Holmberg 2003, 31.)

6.2 Vanhempien alkoholinkäyttö lasten kokemana

Lapset ovat usein kriittisiä vanhemman alkoholinkäyttöön, koska eivät löydä alkoholinkäytölle järkevää selitystä. Lapset ajattelevat myös usein, että alkoholia juovat henkilöt käyttäytyvät typerästi tai pelottavasti. Jos vanhempien alkoholinkäyttö ei aiheuta lapselle epämiellyttäviä tai pelottavia tilanteita, lapsi pystyy yleensä hyväksymään alkoholinkäytön. Juomisen määrä ei ole merkityksellinen lapselle, vaan se miten alkoholinkäyttö vaikuttaa perheen arkeen. Vanhempi ei välttämättä ymmärrä, että lapsi voi kokea vähäisenkin alkoholinkäytön pelottavaksi. (Itäpuisto & Taitto 2010, 6.) Vähäisen määrän alkoholia nauttinut vanhempi voi ajatella olevansa hauska ja vitsikäs, mutta lapsi saattaa

ahdistua ja pelätä normaalia poikkeavaa käytöstä (Raitasalo 2010, 168). Monissa perheissä alkoholia osataan kuitenkin käyttää niin, ettei se vaikuta lapsiin ja heidän hyvinvointiinsa.

Vanhempien runsas alkoholinkäyttö aiheuttaa lapselle huolta ja mielihapaa. Pahimmassa tapauksessa lapsi voi joutua kärsimään väkivallasta sekä fyysisestä että psyykkisestä laiminlyönnistä. Vanhempien toistuvan humalatilan näkeminen on lapselle haitallista. (Itäpuisto & Taitto 2010, 6.) Tästä voimme huomata, että kokemukset vanhempien alkoholinkäytöstä ovat hyvin yksilöllisiä. Siinä missä toinen lapsi kärsii vähästäkin vanhempien alkoholinkäytöstä, niin toinen lapsi saattaa kokea vasta runsaan alkoholinkäytön ahdistavana ja pelottavana.

Vanhempien päihteidenkäyttö on lasta traumatisoiva tapahtuma. Tilanne joka järkyttää lasta ja tekee lapsen olon turvattomaksi määritellään traumatisoivaksi tapahtumaksi. Traumaattiseksi tilanteen tekee myös se, ettei lapsi voi vaikuttaa tilanteeseen mitenkään. Päihdeperheessä elävä lapsi kärsii jatkuvasta stressitilasta ja kehästä, jossa tilanteet toistuvat. Päihteettöminäkin päivinä lapsi kokee stressiä vanhemman krapulasta ja pelosta milloin juominen alkaa taas. Lapsi oppii tuntemaan kehän, ja alkaakin pelätä jo etukäteen tulevia päiviä, jolloin hän ei voi olla huolehtimatta hetkeäkään, vaikka arki olisikin välillä rauhallista. (Holmberg 2003, 22–23.)

Jos päihteidenkäytöstä ei puhuta kotona, lapsi kokee epätietoisuutta, ja sen kautta ahdistusta ja hämmennystä. Lapsella on tarve selvittää asiat, eikä lasta voi suojella puhumattomuudella. Lapsen tietämättömyys on lapselle paljon haitallisempaa kuin se, että asioista puhutaan avoimesti. Kun asioista puhutaan niin lapsi saa niistä käsityksen, eikä hän elä kokoajan turvattomuudessa, jota epätietoisuus aiheuttaa. (Uittomäki 2011, 38.)

Lapsi jonka perheessä käytetään paljon alkoholia, kokee monenlaisia tunteita. Yksi näistä on turvattomuus. Turvattomuuden tunne voi syntyä esimerkiksi perheessä tapahtuvista muutoksista. Perhe saattaa muuttua paljon tai perheenjäsenet vaihtua, jolloin lapsen elämä muuttuu jatkuvasti. Lapsen kannalta pysyvyys tuo turvaa, joka voi tällöin jäädä puuttumaan. Pettymyksen tunteet ja alkoholinkäytön salaaminen vaikuttavat myös negatiivisesti lapseen. Jatkuvat pettymykset aiheuttavat lapselle myös vihaa vanhempi-

aan kohtaan, mutta samalla lapsi rakastaa suuresti vanhempiaan. (Holmberg 2003, 12; Itäpuisto & Taitto 2010, 6.)

Kun lapsi joutuu kokemaan paljon pettymyksiä, hän alkaa pelätä niitä, eikä uskalla luottaa enää muihinkaan aikuisiin. Lapsi ei uskalla toivoa itselleen hyviä asioita, koska pelkää etteivät ne kuitenkaan toteudu. (Holmberg 2003, 14–15.) Lapsi oppii myös häpeämään vanhemman alkoholiongelmaa, kun ulkopuolelta tulee tieto, että liiallinen alkoholiinkäyttö on hävettävä asia. Lapsi voi salata vanhemman alkoholiinkäytön, koska pelkää tulevaisuutta kiusatuksi erilaisuutensa vuoksi. (Itäpuisto & Taitto 2010,7.)

Lapsi voi kokea myös avuttomuutta, koska ei pysty auttamaan vanhempiaan heidän ongelmissaan. Syyllisyyden tunteita herää, kun lapsi voi kokea itse olevansa syyllinen vanhempien juomiseen. Lapsi voi miettiä, että esimerkiksi kiltimmällä käytöksellä hän olisi voinut välttää ikävän tilanteen. Elämä voi päihdeperheessä olla hyvin ennalta-armaamatonta. Toisena päivänä kaikki on hyvin, kun taas toisena päivänä elämä on yhtä kaaosta ja pelkoa. Lapselle on raskasta se, että toisena päivänä vanhemmat huolehtivat ja rakastavat häntä, mutta toisena päivänä hänen hoitoaan laiminlyödään. (Holmberg 2003, 14–15.)

Lapset voivat ottaa monenlaisia rooleja pyrkiessään selviytymään. Toinen lapsi voi olla näkymätön ja kiltti sekä vetäytyvä. Toinen lapsi taas voi ottaa hassuttelijan roolin ja näyttääkin ulospäin iloiselta. Tällaisesta lapsesta on hankala huomata, että hänellä on paha olla. Roolin ylläpitäminen vie paljon energiaa, eikä lapselle jää aikaa olla lapsi ja todelliset tunteet jäävät roolin varjoon. Lapsi voi kokea jäävänsä aivan yksin. Lapsi kokee olevansa erilainen ja ainut, joka tällaisten asioiden kanssa painiskelee. Päihdeperheessä lapsen tarpeet jäävät helposti sivummalle. Pelko vanhemman menettämisestä on myös läsnä. Lapsi pelkää myös, että jos kertoo asioista muille, hänet viedään pois kotoa. Lapsi voi ajatella, että parempi vaihtoehto on kuitenkin elää turvattomassa kodissa, kuin muualla. Lapselle tärkeä tunne on perusturvallisuuden tunne, jota päihdeperheen lapsi ei yleensä saa kokea. (Holmberg 2003, 16–19; Mäkelä 2010, 84.)

7 LAPSEN TUKEMINEN PÄIVÄHOIDOSSA

Varhainen puuttuminen ja varhainen tuki ovat osa varhaiskasvatuksen perustehtävää. Lapsen kokonaisvaltainen tukeminen vaatii työntekijöiltä tiivistä yhteistyötä. Jotta varhainen tuki toteutuisi työssä, täytyy varhaiskasvatuksen henkilöstön olla ammattitaitoisia, ja heillä täytyy olla kyky kohdata vaikeitakin asioita työssä. Työntekijän täytyy osata erottaa tilanteet, jotka tarvitsevat puuttumista. Kaikki toiminta täytyy tapahtua lasta ja perhettä kunnioittavasti. Varhainen tuki on sitä, että kun tuen tarve ilmenee, siihen puututaan mahdollisimman nopeasti. (Heinämäki 2005, 8–11.) Päivähoidon henkilökunta on paljon mukana lapsen arkipäivässä ja näin ollen henkilökunta on avainasemassa vanhempien juomisesta kärsivän lapsen avuntarpeen huomaamisessa. (Itäpuisto 2008, 83.)

Lapsen tukeminen on tärkeä tehtävä, eikä yhteistyön merkitystä voi liiaksi korostaa tässä yhteydessä. Moniammatillinen tiimi osana vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä mahdollistaa lapsen kokonaisvaltaisen tukemisen parhaiten. Lapsen tukeminen on laaja käsite, joka kattaa lapsen perustaitojen ja kasvun tukemisen käsitteen sekä ongelmiin ja huoleen puuttumisen varhaisessa vaiheessa. Tärkeää on, että kaikki lasta tukevat tahot tekevät yhteistyötä yhteisten tavoitteiden mukaisesti. Siksi avoin keskustelu ja suunnitelmallisuus ohjaavat työtä oikeaan suuntaan.

Lapsen tuen tarpeesta on oltava laaja-alainen näkemys. Tuen tarve voi syntyä monenlaisista eri tilanteista. Varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut ovat hyvä tilanne nostaa esille lapsen tuen tarpeita ja etsiä yhteistyössä vanhempien kanssa tukimuotoja ja keinoja, joilla halutut tavoitteet saavutetaan. (Huhtanen 2004, 11.) On tärkeää miettiä realistisia tavoitteita, jotka on mahdollista saavuttaa. Suurempiinkin tavoitteisiin pyrkiessä on hyvä pilkkoa asioita pienempiin osatavoitteisiin. Jos lapsen on vaikea ilmaista tunteitaan, niin opetellaan yhdessä ensin nimeämään tunteita ja puhutaan tunteista, minkä jälkeen opetellaan ilmaisemaan näitä tunteita.

Osoittamalla lapselle kiinnostusta hänen kertomiaan asioita kohtaan aikuinen luo parhaat edellytykset keskustella asioista. Useimmiten alkoholiperheiden lapset ovat alistuneet siihen, ettei heitä oteta vakavasti. Tärkeää on kuunnella lapsen omaa kokemusta tilanteesta väheksymättä sitä. Keskustelussa on tärkeä tuoda esille, että lapsi ei ole ainoa

maailmassa, jolla on samanlainen tilanne. On myös syytä korostaa, että vanhempien juominen ei ole koskaan lapsen vika, ja oli viisasta kertoa asiasta turvalliselle aikuiselle. (Itäpuisto 2008, 88, 98–100.)

Jos lapsi ottaa itse alkoholinkäytön puheeksi, on tärkeä antaa lapselle aikaa kertoa asiasta. Lapselle on tärkeä kertoa, ettei päihdeongelma ole hänen syynsä, ja kertoa, että lapsi on toiminut oikein kertoessaan asiasta. Lapsen kanssa voidaan miettiä miten tulee toimia ikävissä tilanteissa. Jos lapselle tulee hätä, niin hän voi juosta esimerkiksi naapuriin turvaan. Alkoholinkäyttö voidaan ottaa puheeksi koko lapsiryhmän kanssa päivähoitossa, kunhan siitä muistetaan puhua lapsen tasolla. Tämäkin voi rohkaista lapsia puhumaan vaikeista asioista. Lapsille tulee kertoa, että turvalliselle aikuiselle on hyvä puhua vaikeista asioista, ja tällöin niihin saa apua ja tukea. Lapsiryhmän kanssa päihdeasioita käsiteltäessä voidaan käyttää apuna esimerkiksi draaman eri muotoja. Satuhahmot vievät asian turvalliselle etäisyydelle ja hahmoihin on mahdollista samaistua. (Holmberg 2003, 34–36.)

Lapsen selviytymistä vaikeasta tilanteesta auttavat erilaiset lasta suojaavat tekijät. Suojaavia tekijöitä ovat sellaiset asiat, jotka vahvistavat minäkuvaa ja tarjoavat positiivisia malleja. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi mielekkäät harrastukset ja hyvät ihmissuhteet. On myös tärkeää, että lapsella on turvallisia aikuisia roolimallinaan. On siis monia keinoja, joilla voidaan tukea lapsen hyvinvointia. (Itäpuisto 2008, 110–113.) Päivähoidon työntekijät ovat lapsille roolimalleja. Hyvän työntekijän on syytä välillä tarkastella millaisena roolimallina työssään toimii. Toimintaa suunnitellessa hyvä työntekijä tarjoaa lapsille haasteita, mutta riittävästi onnistumisen kokemuksia, jotka kasvattavat lapsen itseluottamusta.

8 VARHAINEN PUUTTUMINEN

Varhaisella puuttumisella pyritään ehkäisemään ongelmien syvenemistä ja kriisiytymistä. Varhaisella puuttumisella edistetään lapsen tervettä kasvua ja kehitystä sekä pyritään ehkäisemään mahdollisia tulevaisuudessa syntyviä ongelmia, kuten tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia, sekä päihdeongelmia ja rikollista käyttäytymistä. Oletuksena on, että varhaislapsuuden kokemukset vaikuttavat pitkälle yksilön myöhempään elämään. Tärkeä tavoite varhaisessa puuttumisessa on löytää perheen riskitekijät sekä suojaavat tekijät, ja pyrkiä siihen, että suojaavia tekijöitä on enemmän kuin riskitekijöitä. (Watson, White, Taplin, Huntsman 2005.) Mitä varhaisemmassa vaiheessa riskikäyttöön puututaan, sitä paremmat mahdollisuudet riskikäyttäjällä on muuttaa juomatottumuksiansa (Neuvoa antavat 2011c).

8.1 Mitä on varhainen puuttuminen?

Varhainen puuttuminen tarkoittaa sitä, että lapsen ja perheen hyvinvointia koskeva huoli havaitaan, ja siihen reagoidaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Ainoastaan varhainen puuttuminen ei lisää lasten ja perheiden hyvinvointia, vaan tarvitaan myös ehkäisevää työtä. Lapsen ja perheen omien voimavarojen tukeminen on avainasemassa varhaisen puuttumisen onnistumiseen. Varhaisessa puuttumisessa noudatetaan vuoropuhelua, joka on kunnioittavaa, positiivista ja rakentavaa. (Kuikka i.a.7–8.)

Varhaisessa puuttumisessa tärkeä työväline on yksilön kokema subjektiivinen huoli lapsesta. Subjektiivinen huoli on tunne, joka työntekijällä voi syntyä asiakassuhteessa. Subjektiivisen huolen kautta työntekijä pohtii lapsen ja perheen avun tarvetta sekä omien toimintamahdollisuuksiensa riittävyttä. Omaa huolta on tärkeä kuunnella ja pohtia syitä, miksi huoli on herännyt. Tarkoituksena on auttaa lasta ja perhettä kriisin alkuvaiheessa, jolloin mahdollisuudet ongelman ratkaisuun ja tukemiseen ovat suuret. Kun huoleen puututaan mahdollisimman varhain, voidaan ehkäistä ongelmien kasautuminen ja perhetilanteen kriisiytyminen sekä lapsen syrjäytyminen. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 187.)

Varhainen puuttuminen toimii kunnan sisällä silloin parhaiten, kun tieto lapsesta ja perheestä kulkee eri hallintokuntien välillä. Esimerkiksi kun lapsi siirtyy varhaiskasvatuksen piiristä koulumaailmaan, niin lapsen mukana tulisi kulkea tieto siitä, mitä tukirakenteita hänellä ja hänen perheelleen on käytössä. (Kuikka i.a,8.)

Lapsen kanssa työskentelevä saattaa arastella ottaa puheeksi huolta joka on herännyt, varsinkin jos se liittyy perheen elämäntilanteeseen. Huolen puheeksiottamista voi estää myös pelko siitä, että oma huoli onkin aiheeton. Työntekijällä voi olla tunne siitä, että ensin pitää olla riittävä määrä havaintoja ja todisteita, ennen kuin voi ottaa asian puheeksi vanhempien kanssa. Heikot yhteistyöverkostot voivat vaikuttaa siihen, että huolta saattaa joutua kantamaan pitkäänkin yksin. (Eriksson & Rautava i.a.)

Oikea-aikainen ja tarkoituksenmukainen puuttuminen vanhempien päihteidenkäyttöön on ensisijaisen tärkeää. Riittävän varhaisessa vaiheessa puuttumalla vauriot lapsessa jäävät vähäiseksi. Varhaista puuttumista on tuoda asioita esille, eli ottaa huoli puheeksi. Joskus saattaa riittää ainoastaan päihteidenkäytön puheeksiottaminen, jolloin vanhempien päihteidenkäyttö vähenee. (Sara-Aho 2010.) Vanhemmat eivät itse edes välttämättä ymmärrä käyttävänsä alkoholia suurkulutuksen rajoissa, jolloin puheeksiotto on keino avata heidän silmänsä.

Useat kansainväliset tutkimukset osoittavat, että varhaisella puuttumisella on myönteisiä vaikutuksia pitkällä aikavälillä. Jos perheessä olevat ongelmat kasautuvat ja syvenevät, niihin puuttuminen vaatii raskaita ja kalliita toimenpiteitä yhteiskunnalta. Lapsen etu turvataan antamalla vanhemmille keinoja ja tukea vanhemmuuteen. Tämä mahdollistaa lapsille turvallisen ja tasapainoisen kasvu ympäristön. (Department children and youth affairs i.a.)

8.2. Interventio ja preventio

Varhaista puuttumista voidaan tarkastella kahdesta ulottuvuudesta. Interventio on väliintulo, joka on ulkoapäin ohjautuvaa toimintaa. Interventio voidaan toteuttaa sekä ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä että korjaavana toimenpiteenä. Preventio puolestaan

tarkoittaa puuttumista johonkin riskitilanteeseen. Preventiota voidaan tarkastella eri tasojen kautta. (Huhtanen 2004, 43.)

Primaariprevention tavoitteena on vähentää ja ehkäistä ongelmien ilmenemistä. Primaaripreventio on toimintaa, joka tapahtuu ennen kuin ongelma on jo syntynyt. Primaaripreventio on ainoastaan puhtaasti ennaltaehkäisevää toimintaa. Lainsäädäntö on erimerkiksi yksi primaariprevention näkyvä toteuttamisen väline. (Huhtanen 2004, 43.) Opin- näytetyömme aihetta ajatellen primaaritason puuttumista päivähoidossa on riittävä päihdekasvatus lasten vanhemmille.

Sekundaariprevention eli varhaisen intervention tarkoitus on pyrkiä vähentämään jo ilmenneen ongelman kehittymistä suuremmaksi. Tällä tasolla ongelmat eivät ole vielä kovin suuria, ja näin ollen varhaisella puuttumisella ja varhaisella interventiolla lasta ja perhettä pystytään auttamaan mahdollisimman hyvin. (Huhtanen 2004, 43.) Näin ollen lasta traumatisoivat tekijät saadaan mahdollisimman pian pois, ja lapsen kehitys voi jatkua normaalina.

Tertiääriprevention tarkoitus on puuttua ongelmaan sekä ehkäistä ja minimoida sen haittavaikutuksia. Tertiääritasolla perhettä ja lasta pyritään auttamaan kuntouttavien toimenpiteiden avulla. (Huhtanen 2004, 43.)

9 HUOLI PUHEEKSI

Huolen puheeksiottamisen menetelmällä voidaan ottaa vaikeitakin asioita puheeksi ja tarjota mahdollisuus perheen tukemiseen. Huolen puheeksiottaminen täytyy tehdä vanhempia ja vanhemmuutta kunnioittavalla tavalla. (Eriksson & Arnkil 2009, 12.) On tärkeää ilmaista oma lasta koskeva huoli eikä perheen ongelma (Sara-Aho 2010).

Ennen huolen puheeksiottamista työntekijän täytyy itse pysähtyä miettimään mikä tilanteessa on herättänyt hänen huomionsa ja miksi huoli on herännyt. Kaikkea ei tarvitse kantaa yksin, vaan työkaverin kanssa on hyvä ja tärkeää jakaa huomioita ja ajatuksia.

9.1 Ota puheeksi

Vanhempien kanssa keskusteluun on tärkeää valmistautua huolellisesti etukäteen. Etukäteen on hyvä miettiä esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: ”Mistä olet huolissasi lapsen tilanteesta? Mitä tapahtuu jos et ota huoltasi puheeksi? Kuinka suuri huolesi on?” (Eriksson & Arnkil 2009, 12.)

Kun huoli nostetaan ajoissa esille, mahdollisuudet lapsen ja perheen tukemiseen ovat suuremmat. Mitä varhaisemmassa vaiheessa huolesta ja ongelmasta puhutaan, sen vähemmän vanhemmat kokevat häpeän ja syyllisyyden tunteita. (Sara-Aho 2010.)

Puheeksiotto voi olla vaikeaa ja pelottavaa, mutta tilanteeseen puuttumalla voi auttaa lapsen avun ja tuen piiriin. Ei ole helppoa ottaa puheeksi vanhempien kanssa päihdeidenkäyttöä, koska ei ole varmuutta perheen tilanteesta. Tärkeää on kuitenkin huomioida se, että puheeksiottaminen ei aiheuta lapselle haittaa, mutta sen jättämättä tekeminen saattaa olla kohtalokasta lapselle. (Holmberg 2003, 32.)

Holmbergin teoksessa nostetaan esille, että lapsi ja muut perheenjäsenet ovat saattaneet vuosia rakentaa suojamuuria perheen asioiden ympärille. Tämän muurin läpäiseminen voi olla hyvinkin haastavaa. Holmbergin mukaan päihdeperheen lapsilla on usein kolme sääntöä joita he noudattavat tiukasti. 1. Älä puhu kenenkään kanssa perheen ongelmasta.

2. Älä luota keneenkään. 3. Älä anna itsesi tuntea mitään. Tästä syystä lasta on vaikea saada uskomaan, että perheen ongelmista kertomalla voi seurata jotakin hyvää ja perhettä voidaan auttaa. (Holmberg 2003, 32.)

Holmbergin teoksessa ”Lapset ja vanhempien päihdeongelma” on tuotu esille mahdollisia tunnusmerkkejä, jotka voivat viestiä perheessä olevasta päihdeongelmasta. Lapsen ulkoisesta olemuksesta ja käyttäytymisestä voi nousta huolen aiheita, joista olisi hyvä keskustella sekä vanhempien että työyhteisön kanssa. Lapsen käytös voi olla aggressiivista, uhmakasta tai toisaalta epätavallisen kilttiä. Ulkoinen olemus voi olla epäsiisti ja lapsi voi olla usein nälkäinen. Lapsi voi vitsailla päihdeteemaan liittyvillä asioilla ja päihdeteema voi esiintyä toistuvasti lapsen leikeissä. Lapsella voi esiintyä somaattisia oireita, kuten vatsakipua tai lapsi kastelee tai tuhrii jo kuivaksi opittuaan. Lapsen käytös voi olla lapsellista tai liian aikuismaista ikätasoonsa nähden. Lapsi voi olla myös haluton menemään kotiin hoitopäivän jälkeen. Huoli voi nousta myös vanhempien toiminnasta ja käyttäytymisestä. Vanhemmat saattavat vältellä kontakteja päiväkodin henkilökunnan kanssa, käyttäytyä oudosti tai haista alkoholille. Vanhempia ei näy yhteisissä tilaisuuksissa, eivätkä vanhemmat ole tietoisia päiväkodin tapahtumista. (Holmberg 2003, 32–33.)

Vaikka lapsesta tunnistaa seuraavia merkkejä, ei perheellä välttämättä ole ongelmia. On myös olemassa todella paljon lapsia, jotka elävät äärettömän vaikeissa oloissa kotonaan, eikä se näy heistä ulospäin ollenkaan. Tästä syystä jokaisen vanhemman kanssa on hyvä ottaa päihteet puheeksi. Vanhemmille on myös helppo perustella asia niin, että jokaisen vanhemman kanssa keskustellaan samasta teemasta, eikä ketään haluta leimata. (Holmberg 2003, 32–33.)

9.2 Yhteistyön merkitys

Jokaisella on oma näkemys perheen tilanteesta ja jokainen näkemys on arvokas. Vaikka vanhempi kokee, ettei ongelmaa ole, niin on tärkeää nostaa esiin se, että tilanne kotona saattaa kuitenkin olla ongelma lapselle tai puolisolle. Perheen kanssa keskustelun päämääränä on auttaa vanhempia ymmärtämään lasten kokemuksia, antaa lapselle ymmärrystä perheen tapahtumista ja tilanteesta sekä auttaa perhettä etsimään yhdessä ratkaisuu-

ja. Keskustelussa on hyvä nostaa esiin konkreettisia tapahtumia kotoa ja puhua asioista lapsen tasolla. (Solantaus 2010, 18,21.) Luottamus ja kunnioittava kohtaaminen sekä avoin ja rehellinen dialogi vanhempien kanssa luovat pohjan hyvälle yhteistyölle. Työntekijän on tärkeää ilmaista vanhemmalle, että tarkoitus on toimia yhdessä lapsen parhaaksi. (Sara-Aho 2010.)

Puheeksiottamisen tärkein tavoite on myönteisen yhteistyön syntyminen. Hyvällä yhteistyöllä on mahdollista päästä tavoiteltuihin päämääriin. Hyvä lähtökohta on etsiä perheen voimavaroja. Tämän jälkeen työntekijän tehtävänä on miettiä millaista tukea hän ja muut yhteistyötahot voivat tarjota perheelle. Perheen oman elämänsä asiantuntijuus ja työntekijöiden tuoma osaaminen yhteistyölle saavat tilanteen kehittymään toivottuun suuntaan. (Eriksson & Arnkil 2009, 29–30.)

Arjesta selviytymiseen perhe tarvitsee voimavaroja. Päihdeperheissä lasten etu jää usein toissijaiseksi, kun vanhempien voimavarat keskittyvät heidän omiin ongelmiinsa. Jokaisella perheellä on omat voimavaransa ja toimintamallinsa. Perheiden sisäisiä voimavaroja voidaan tarkastella seuraavista näkökulmista: perheenjäsenten väliset suhteet, perheen ongelmanratkaisutaidot, elämäntavat, taloudellinen tilanne ja asumistaso. Ulkoisia voimavaroja voivat taas olla sosiaalinen verkosto sekä perheen asema yhteiskunnassa. (Konttinen 2008, 22–23.)

Toivotut lähtökohdat yhteistyölle eivät aina synny hetkessä, vaan joskus asioita tarvitsee ottaa esille useamman kerran. Vanhemman voi olla vaikea myöntää omaa ongelmaansa tai vanhempi ei välttämättä edes näe, että hänellä on ongelma. Toisaalta varhainen puuttuminen ja huolen puheeksiottaminen saattaa avata vanhemman silmät syntyvästä tai jo olemassa olevasta ongelmasta. Kun huoli otetaan puheeksi, se antaa vanhemmalle mahdollisuuden ajatella sitä kuinka he todellisuudessa käyttävät alkoholia, ja kuinka se vaikuttaa lapseen. Tämä lisää myös vanhemman ymmärrystä lapsen käyttäytymiseen.

9.3 Lapsi mukana keskustelussa

Vanhemman alkoholinkäytöstä puhuminen lapsen kanssa on lapselle äärettömän arka aihe. Vanhempia ei tule missään tilanteessa mustamaalta, koska lapsi saattaa kokea sen

myös niin, että hänestä ajatellaan samalla tavalla. Jos vanhemmista puhuu pahaa, lapsi saattaa sulkeutua ja vetäytyä tilanteesta. Jos lapsi kertoo itse vanhempien alkoholinkäytöstä on tärkeää muistaa, ettei lupaa lapselle vaitioloa, vaikka lapsi vannottaakin, ettei asiasta saa kertoa muille. Lapselle selitetään, että asiasta on kerrottava muillekin, jotta lasta ja perhettä voidaan auttaa. Jos erehtyy lupaamaan lapselle vaitioloa ja pettää sen, niin se lisää lapsen käsitystä siitä, että keneenkään ei voi luottaa. (Holmberg 2003, 34.)

Jos lapsi on itse kertonut äidin tai isän alkoholinkäytöstä on hyvä, että lapsi on myös paikalla, kun asia otetaan puheeksi vanhempien kanssa. Tällä pyritään ehkäisemään se ettei vanhempi ole myöhemmin vihainen lapselle, kun on kertonut asiasta. Tällä myös suojataan lasta vanhemman syytöksiltä ja vanhempi ei myöskään voi kontrolloida mitä lapsi kertoo. Vanhemman saattaa myös olla vaikeampi kieltää päihdeongelma, kun lapsi on paikalla. Lapsi tietää miten asiat kotona ovat, ja on jo puhunut asiasta. Kun puhutaan päihdeongelmasta avoimesti niin lapsi ymmärtää, että on oikein puhua vaikeistakin asioista. (Holmberg 2003, 34–35.)

Kun lapsi on mukana keskustelussa, on tärkeää puhua niin, että lapsi ymmärtää asiat oikein. Vanhemmille puhutaan suoraan asioista, kuitenkin syyllistämättä tai leimamatta heitä. Lapselta kysytään ensin näkemys kotitilanteesta ja vasta sen jälkeen vanhemmilta, etteivät vanhempien sanomiset vaikuta lapsen kertomaan. Sekä lapsen että vanhemman kuunteleminen on tärkeää. Työntekijä ei hallitse keskustelua, vaan on aktiivinen kuuntelija joka tekee kuulemastaan muistiinpanoja ja yhteenvetoja, joihin voidaan palata myöhemmin. (Holmberg 2003, 35.)

9.4 Huolen vyöhykkeistö

Huolen vyöhykkeistön ovat kehittäneet Stakesin kehittämispäällikkö Esa Eriksson ja Stakesin tutkimusprofessori Tom Arnkil. Huolen vyöhykkeistö on kehitetty apuvälineeksi työntekijän, lapsen ja perheiden väliseen yhteistyöhön. Sen avulla työntekijä voi jäsentää kokemaansa huolta ja perheet voivat arvioida tuen tarvettaan. Vyöhykkeistön tarkoituksena on selkiyttää perheen ja työntekijän välistä yhteistyötä. Työntekijän tehtävänä on ottaa huoli puheeksi asiallisesti ja ymmärrettävästi tarjoten yhteistyötä ja tarvit-

tavia tukitoimia. Lähtökohtana on hyvä yhteistyö ja jokaisen osapuolen kuulluksi tuleminen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Huolen vyöhykkeistön avulla työntekijä voi tarkastella kokemansa huolen suuruutta. Sen avulla voi myös jäsentää verkostomaisen työskentelyn tarvetta sekä menetelmiä perheen tukemiseksi. Työntekijä ei arvio huolen vyöhykkeistön avulla perheen ongelmaa vaan omia toimintamahdollisuuksiaan tilanteessa toimimiseen. (Eriksson, Arnkil & Rautava 2006, 8.)

Huolen vyöhykkeistössä (taulukko 1) huolen vyöhykkeitä on neljä ja näiden kohtien rajat ovat joustavia. Huoli voi muuttua, kasvaa tai poistua kokonaan riippuen siitä, millaiset omat toimintamahdollisuudet ovat.

1. Ei huolta: Työntekijä kokee, että asiat ovat hyvin lapsen kohdalla. Asiat sujuvat hyvin, ja lapsi oppii, kasvaa sekä kehittyy normaalisti.
2. Pieni huoli: Työntekijällä esiintyy pientä huolta lapsen tilanteesta, mutta hän kokee omat auttamismahdollisuutensa hyviksi. Tällä alueella asioita on helppo ottaa puheeksi, koska työntekijä uskoo omiin mahdollisuuksiinsa auttaa. Varhaisen puuttumisen mahdollisuudet ovat hyvät.
3. Tuntuva huoli: Huoli on kasvussa ja sitä on esiintynyt jo pitempään. Omat auttamismenetelmät on jo käytetty ja usko omiin auttamismahdollisuuksiin pienenee. Työntekijä kokee lisä-avun tarvetta, mutta voi pelätä liioittelevansa huolta. Hän pohtii sitooko häntä vaitiolovelvollisuus vai lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus.
4. Suuri huoli: Työntekijä arvioi lapsen olevan vaarassa, mikäli tilanteeseen ei puututa. Omat keinot ovat lopussa ja huoli on jatkuvaa ja tuntuva. (Eriksson & Arnkil 2009, 25–27.)

TAULUKKO 1. Huolen vyöhykkeistö

HUOLETON TILANNE	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Ei lainkaan huolta.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee.	Huoli tuntuu vaaralliseksi; omat voimavarat ehtymässä.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot loppussa.
		Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Mielessä toimivus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä.	Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.	

* kontrolli = tilanteen hallinnan lisääminen esimerkiksi rajoittamalla jotain epätoivottavaa asiaa.

(Eriksson & Arnkil 2009, 25.)

Stakesin tutkimusprofessori Tom Arnkil sekä kehittämisspäällikkö Esa Eriksson haluavat korostaa, että lapsia ei saa leimata huolten vyöhykkeistöllä. Vyöhykkeistö tarjoaa keinon huolen tunnistamiseen sekä siihen puuttumiseen. Oikein käytettynä se tarjoaa mahdollisuuden hyvien käytäntöjen pohtimiseen. Siihen tarkoitukseen he ovat vyöhykkeistön kehittäneet. Joissain kunnissa huolen vyöhykkeistöä oli käytetty lasten luokitteluun ja leimaamiseen. Lapsia oli luokiteltu tavalla ”pienen huolen lapsi” ja ”harmaan vyöhykkeen lapsi”. Myös lapsia, joiden kohdalla huolta ei ole ilmennyt, on mainittu. Tämän kaltainen rekisteri on laiton, eikä ollenkaan tarkoituksenmukainen. Lapsen luokittelu tähän tapaan vaarantaa toiminnan perustan ja luottamuksen. Ehkäisevä työ on tärkeää ja varhainen puuttuminen avointa yhteistyötä. (Eriksson & Arnkil 2008.)

Huolen harmaa vyöhyke on toimintamaastoltaan epäselvin, ja siihen liittyy myös paljon kysymyksiä. Harmaalle vyöhykkeelle asettuva huoli vaatii työntekijältä tilanteen kartoitusta ja tukitoimien suunnittelua yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Tässä vaiheessa on myös syytä pohtia onko lastensuojeluilmoituksen tekemiselle tarvetta. (Eriksson & Arnkil 2009, 25–27.)

9.5 Lastensuojeluilmoitus

Lastensuojeluilmoitus tarkoittaa sitä, että lastensuojelun työntekijä kartoittaa perheen tilanteen ja käynnistää mahdolliset tukitoimet. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen voi tuntua pelottavalta. Ilmoituksen tekijän ei ole syytä pelätä, että ilmoitus olisi turha. Lasta ei myöskään pääsääntöisesti oteta heti huostaan, vaan huostaanottoa edeltävät pitkään jatkuneet avohuollon tukitoimet. Mitä varhaisemmassa vaiheessa perheelle tarjotaan tukitoimia, sitä paremmin ne toimivat. Äärimmäisissä tapauksissa voidaan kuitenkin tehdä päätös kiireellisestä huostaanotosta. Tässä tapauksessa tilannetta tulee arvioida kahden viikon kulutta uudelleen. (Eriksson & Arnkil 2009, 33–34.)

Päivähoidon henkilöstön ei tarvitse osata arvioida syntykö heidän tekemästä ilmoituksesta tarvetta lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Tärkeintä on, että lastensuojelun työntekijä saa tiedon lasta koskevasta huolesta, ja hänellä on vastuu arvioida tilanne. Yhteisten toimintatapojen selkiyttäminen päivähoidon ja lastensuojelun henkilöstön välillä auttaa turvaamaan lapsen edun parhaiten. (Heinämäki 2005, 82.)

Lastensuojelulain 25§ Ilmoitusvelvollisuus määrittää, että...

”päivähoidon henkilöstön on virkansa puolesta velvollisuus ilmoittaa viipymättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelu tarpeen selvittämistä”.

Ilmoitusvelvollisuus koskee myös muita viranomaisia, jotka työssään kohtaavat lapsia ja perheitä. Ilmoitusvelvollisuus ohittaa salassapitosäännökset. (Lastensuojelulaki 2007.)

Jos lastensuojeluilmoituksen on tehnyt joku viranomainen, asiakas saa aina tiedon siitä kuka ilmoituksen on tehnyt. Vanhemmilla on lähtökohtaisesti myös oikeus saada tietää millä perusteilla lastensuojeluilmoituksen tekemiseen on päädytty. Yhteistyön ja vuorovaikutuksen säilymisen kannalta on tärkeää kertoa vanhemmille avoimesti huolestaan, ja siitä, että aikoo tehdä lastensuojeluilmoituksen. Toimivaa yhteistyötä ei synny, jos asioita salailtaan. (Eriksson & Arnkil 2009, 34; Mahkonen 2003, 59.)

Kaiken toiminnan taustalla on aina lapsen edun turvaaminen. Vanhemmista saattaa tuntua, että heidän yksityis- ja perhe-elämäänsä puututaan, mutta vanhemmille on hyvä korostaa, että on tärkeää toimia yhteistyössä lapsen parhaaksi. Mitä toimivampaa yhteistyö on vanhempien ja työntekijöiden välillä, sitä paremmin lapsen etu toteutuu. (Mäkinen 2003, 48,57.)

10 PÄIVÄHOIDON JA LASTENSUOJELUN YHTEISTYÖ

Lasten ja perheiden tukemisen kannalta kokonaispalveluketjun toimivuudella on suuri merkitys. Lapsella ja perheellä saattaa olla monia ongelmia, ja näin ollen myös monia auttajia. Tästä syystä tulisikin kehittää yhteistyötä eri työyksiköiden välillä. Yhteistyön tarve päivähoiton ja lastensuojelun välille voi syntyä joko niin, että lapsi on päivähoitossa jossa havaitaan tarvetta lastensuojelulle tai niin, että perhe on lastensuojelun asiakas ja päivähoitopaikkaa haetaan avohuollon tukitoimena. (Järviluoto & Mäkinen 2009.)

Päivähoidon ja sosiaalitoimen yhteistyön tarkoitus on, että yhteydenpito on molemminpuolista. Usein yhteistyö jää vähäiseksi. Päivähoidon työntekijä on yhteydessä sosiaalitoimeen ja tämän jälkeen yhteistyö katkeaa. Molemminpuolisella yhteydenpidolla perheitä olisi mahdollisuus tukea paremmin. Näin myös välttyttäisiin päällekkäisiltä tukitoimilta, mutta myös osattaisiin kohdistaa perheelle tarkoituksenmukaiset tukitoimet. (Hautajärvi 2003, 156–159.)

Toimivan yhteistyön avulla perheen kokonaistilannetta pystytään paremmin seuraamaan ja arvioimaan. Yhteistyö voisi saada toisenlaisen merkityksen, jos se ei ole ainoastaan puhelinkeskusteluja, vaan sosiaaliviranomainen ja päivähoitotyöntekijä tapaisivat konkreettisesti. Yhteistyötä voi esimerkiksi olla päivähoitohenkilöstön, vanhempien ja sosiaalityöntekijän/perhetyöntekijän yhteiset palaverit. (Hautajärvi 2003, 159–160.)

Päivähoidossa voi olla oletus siitä, että lastensuojelussa tiedetään kaikki perheet joilla olisi tarvetta lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Kaikki tukea tarvitsevat perheet eivät kuitenkaan välttämättä ole avun piirissä, koska ongelma voi olla piilossa tai vasta alka-va. Päivähoidon henkilökunnalla saattaa olla myös vääristyneitä käsityksiä lastensuojelun toiminnasta. Näin ollen lastensuojelun toimintaa tulisi selkeyttää päivähoiton henkilöstölle. Esimerkiksi asiakasprosessin kulkua selkiyttämällä saataisiin vähennettyä turhia väärinkäsityksiä. (Hautajärvi 2003, 161–162.)

Yksi toimiva yhteistyön muoto olisi sosiaalityöntekijöitä saatava konsultaatioapu. Päivähoidon henkilökunta voisi tarvittaessa kysyä neuvoa, miten toimia haastavissa tilan-

teissa. (Hautajärvi 2003, 166.) Tästä voisi olla se hyöty, että päivähoiton henkilökunta pystyisi omalla toiminnallaan ennaltaehkäisemään lastensuojelutarpeen syntymistä. Tämä taas vähentäisi omalta osaltaan sosiaalityöntekijöiden työmäärää.

Päivähoidossa tulee vastaan monenlaisia tilanteita. Haastavissa tilanteissa työyhteisön yhteistyö on tärkeässä asemassa. Kenenkään ei ole tarkoituksenmukaista pohtia yksin vaikeita asioita ja toimintamalleja haastaviin tilanteisiin. Lapsen kohdalla jotkut asiat vaativat välitöntä puuttumista ja ratkaisujen löytymistä. Jotkut tilanteet ovat selkeitä, ja niihin on olemassa ohjeet joiden mukaan toimitaan. Pulmallisten tilanteiden selvittämiseen voi hyödyntää asiantuntijan antamaa konsultaatioapua. (Huhtanen 2004, 98.) Päivähoidossa tulisi olla toimintamalli tilanteeseen, jossa päähtynyt vanhempi hakee lastansa päivähoitosta. Lasta ei saa antaa päähtyneelle vanhemmalle mukaan. Jos taas lapsi viittaa puheillaan tai käytöksellään perheessä mahdollisesti olevaan päihdeongelmaan on tilanteeseen puuttuminen haastavampaa, eikä siihen ole yhtä oikeaa toimintamallia. Tällöin päivähoiton henkilöstö voi pyytää konsultaatioapua esimerkiksi kunnan sosiaalityöntekijältä.

Päivähoidossa voidaan varhain havaita perhetilanteiden muutokset, joten päivähoitolla on hyvät ja luontevat mahdollisuudet ehkäisevään työhön. Lastensuojelun leimaava maine voi osaltaan hankaloittaa yhteistyötä. Varhaiskasvatuksen työntekijät ovat hyvin keskeisessä asemassa perheiden tilanteiden seuraamisessa ja lasten hyvinvoinnin vahvistajana. Kuitenkin varhaiskasvatuksen piiristä lastensuojeluilmoituksia tulee vähemmän kuin muilta viranomaistahoilta. Helsinkiläisen päiväkodinjohtaja Kristiina Ahlstedt pohtii, että yksi syy yhteistyön toimimattomuudelle on, että päivähoito ja lastensuojelu eivät tunne toistensa työtapoja ja -menetelmiä tarpeeksi hyvin. (Lastensuojelun keskusliitto 2012.) Yhteistyön vahvistaminen ja tiiviimmäksi tekeminen olisi hyvin merkittävää suomalaisten lasten ja perheiden hyvinvoinnin kannalta. Päivähoidon työntekijät tavoittavat hyvin suuren osan lapsiperheistä ja näkevät heitä paljon. Kuinka siis juuri he eivät tartu huoleen tilastojen mukaan yhtä tehokkaasti kuin muut viranomaistahot?

11 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö. Se on työelämän kehittämistyö, jonka tarkoituksena on kehittää ja ohjata käytännön toimintaa. Produktio on yleensä melko lyhykestoinen prosessi. Produktiomme tarkoituksena on tuoda Joutsan varhaiskasvatuksen henkilöstön työvälineeksi opas avuksi käytännön työhön. Opinnäytetyömme muodostuu siis kahdesta osasta: kirjallisesta raportista sekä käytännön työhön liittyvästä oppaasta. Tätä kirjallista työtä ohjaavat vahvasti teoreettinen viitekehys, joka pohjautuu ammattikirjallisuuteen sekä produktion kuvaus, jossa kerromme työmme tavoitteista, työn tekemisestä ja pohdimme työn onnistumista. (Virtuaaliammattikorkeakoulu i.a., Kuokkanen, Kivirinta, Määttänen & Ockenström 2007, 32.) Päätimme tehdä toiminnallisen opinnäytetyön, koska koimme tämän työskentelytavan läheiseksi käsitellä aihetta. Halusimme tuottaa käytännön työelämään jotain konkreettista, joten tartuimme innokkaasti tarjottuun mahdollisuuteen.

11.1 Menetelmän valinta

Jo työn alkuvaiheessa on tärkeää pohtia millaisella menetelmällä työn aikoo toteuttaa. Menetelmän valinta on vahvasti sidoksissa työn lopputulokseen ja luotettavuuteen. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 40.) Opinnäytetyön lukijan on tärkeää saada käsitys siitä, mitä haasteita työssä on ollut ja miten ne on ratkaistu sekä se, millä tavalla opinnäytetyön tuotos on merkittävä. Opinnäytetyön vaiheet tulee kuvata sillä tasolla, että sen lukijan olisi mahdollista toteuttaa samantyyppinen työ jostain toisesta asiasta. (Vilkka & Airaksinen 2004, 12–13.)

Meidän työmme on koostettu tutkitusta tiedosta, ja sitä tiivistämällä olemme saaneet aikaiseksi oppaan käytännön työelämään. Tieto ei ole uutta, mutta olemme keränneet sen useista lähteistä palvelemaan juuri yhteistyökumppaneidemme tarpeita ja toiveita. Työtämme ohjaavat siis käytännölliset tavoitteet, joille haimme vahvaa tukea teoriasta. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 20).

Työmme on osittain myös konstruktiiivinen, koska tavoitteena on käytännön ongelmanratkaisu luomalla konkreettinen tuotos. Työssämme näkyy teorian ja käytännön välinen vuoropuhelu. Konstruktiiivisessa tutkimuksessa suuressa osassa on tuotoksen hyödyllisyyden ja toimivuuden arviointi, joten siltä osalta työmme ei vastaa tätä menetelmää. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 38.) Työmme painottuu oppaan tekemiseen, ei sen arvioimiseen käytännön työssä. Arvioiminen vaatisi pitkän ajan, että saataisiin tietää onko oppaasta saatu se hyöty mihin sillä pyritään. Eli saadaanko Joutsassa lastensuojelumenot laskuun varhaisen puuttumisen ja huolen puheeksiottamisen avulla.

11.2 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyöhankkeemme tarkoituksena oli tehdä Joutsan varhaiskasvatuksen henkilöstölle opas, joka ohjaa työntekijöitä ottamaan päihteet puheeksi lasten vanhempien kanssa. Tavoitteena oli luoda selkeä ja helposti ymmärrettävä työväline arjen tilanteisiin. Tutkittuamme aihetta tarkemmin huomasimme, että yleisesti ottaen päivähoidon henkilöstö on kokenut haasteelliseksi puuttua perheiden vaikeisiin ongelmatilanteisiin. Tarkoituksenamme on, että perheiden ongelmatilanteisiin puututtaisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja huolen puheeksiottaminen koettaisiin helpommaksi.

Pyrimme tekemään selkeän ja tiiviin oppaan, jolloin opasta tulisi parhaiten hyödynnettyä. Tavoitteena on, että opas tavoittaa jokaisen päivähoidon työntekijän ja että se herättäisi työyhteisön keskustelemaan yhteisistä toimintatavoista. Lisäksi selvitimme yleisesti päivähoidon ja lastensuojelun välistä yhteistyötä sekä pohdimme sen toimivuutta. Tavoitteena oli etsiä toimivia käytäntöjä yhteistyön sujumiseksi.

11.3 Opinnäytetyön vaiheet

Aiheen työellemme saimme Joutsan sosiaalitoimen kautta. Olimme kuulleet, että Joutsan päivähoito tarvitsisi oppaan, joka auttaisi heitä ottamaan alkoholinkäytön puheeksi lasten vanhempien kanssa. Aiheen saatuamme otimme yhteyttä Joutsan sosiaalitoimeen ja sovimme aloituspalaverin ajankohdasta. Palaveri pidettiin 24.9.2010 Joutsan sosiaalitoimistossa, missä paikalla olivat johtava sosiaalityöntekijä sekä opinnäytetyön tekijät.

Kävimme läpi työmme aikataulua sekä ideoimme työn sisältöä. Alkupalaverissa toivottiin, että oppaassa puhuttaisiin huolen puheeksiottamisesta ja varhaisesta puuttumisesta. Oppaaseen toivottiin myös lastensuojeluilmoitusta, huolen puheeksiottolomaketta sekä tärkeitä yhteystietoja. Työllemme ei asetettu tarkkoja raameja vaan saimme itse miettiä tarkemmin mistä työmme koostuu. Joutsan päivähoidon johtajan kanssa olimme yhteydessä sähköpostin välityksellä ja kysyimme hänen näkemystään asiaan, jotta työmme palvelisi käytäntöä mahdollisimman hyvin. Lisätoiveita työmme sisältöä koskien ei prosessin aikana tullut.

Kun tarvittavat sopimukset olivat kunnossa, ja olimme olleet yhteydessä työelämään, aloitimme teoriaosuuden kirjoittamisen. Teoriaosuus sisältää laajempaa tietoa ja pohdintaa teeman ympäriltä, kun taas oppaaseen on koottu tiivistä tietoa tärkeiksi katsomistamme asioista. Teoriaosuus ja opas tukevat sisällöllisesti toisiaan. Vaikka opinnäytetyömme painopiste on oppaan tuottaminen, niin toimitamme myös teoriaosuuden yhteistyökumppaneille, jotta halutessaan he voivat perehtyä aiheeseen tarkemmin.

Teoriaosuuden valmistuttua aloimme koota opasta hankkimiemme tietojen pohjalta. Lähetimme oppaan välillä arvioitavaksi yhteistyökumppaneillemme sekä ohjaavalle opettajalle, jotta meillä oli mahdollisuus tehdä toivottuja muutoksia oppaaseen. Monen eri näkemyksen ja yhteistyön kautta opas sai lopullisen muotonsa sisällön osalta. Kun opas oli sisällöllisesti valmis, aloimme suunnitella oppaalle ulkoasua. Pohdimme monia vaihtoehtoja minkälainen opas olisi ulkoasultaan toimivin. Päädyimme opasvihkoseen, koska sen saa helposti esille esimerkiksi toimiston ilmoitustaululle, josta se tavoittaa monet lukijat.

Opinnäytetyötä teimme pitkällä aikavälillä. Välillä teimme hyvinkin tiivistä työtä ja nopealla tahdilla, kun taas välillä oli pitempiä taukoja. Kun työtä tarkasteli pienen tauon jälkeen, monia asioita näki ja käsitti uudella tavalla, kun asiaa oli tutkinut enemmän. Itse tuottamaansa tekstiäkin on helpompi tarkastella uudestaan, kun siihen on ensin otanut hieman etäisyyttä.

Lopuksi jäsentelimme ja viimeistelimme oppaan lopulliseen muotoonsa, ja kehittelimme oppaan ulkoasua, jotta ulkoasu innostaisi tarttumaan oppaaseen ja lukemaan sen.

Lopputuloksen kannalta tärkeänä asiana pidämme myös sitä, että opas on selkeä ja sopivan tiivis kokonaisuus.

11.4 Työn tulokset ja arviointi

Ammattikorkeakouluopinnoissa korostuu yhteiskunnallisen vaikuttamisen käsite, kehittämistyö sekä ammatillinen asiantuntijuus. Ammattikorkeakoulutasoisen tutkimustyön tulee tukea tekijöiden ammatillista kasvua ja aihe on mielellään työelämälähtöinen. Tutkimuskohteita voivat olla siis työelämän kehittämistä kaipaavat käytännöt tai aivan uusien käytäntöjen luominen. Tutkimuksessa teoriaan yhdistetään kokemuksia ja ammattikäytäntöjä. Parhaimmillaan tutkimuksesta saadaan uutta tietoa, jonka kautta saadaan vahvaa osaamista työelämään. (Vilka 2005, 11–19.) Tarve työellemme tuli työelämästä, mutta työvaiheet ovat vaatineet meiltä paljon itsenäistä otetta, sekä kriittistä arviointia. Prosessin eteneminen on vaatinut kuitenkin kumppanuutta ja yhdessä toimimista yhteistyökumppaneidemme kanssa. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 14–15.)

Arvioimme työtämme ja työskentelyämme koko opinnäytetyöprosessin ajan. Lisäksi saimme palautetta opettajalta ja yhteistyökumppaneiltamme työn edetessä. Ohjaava opettaja toivoi tarkennusta oppaamme joihinkin otsikoihin sekä kuvitusta oppaaseen. Päivähoidon johtaja taas toivoi, että joitakin asioita korostettaisiin erillisillä laatikoilla, joka toisi oppaaseen lisää selkeyttä. Positiivinen palaute oppaasta innosti meitä jatkaamaan työtä eteenpäin. Hyvä rakentava palaute motivoi meitä myös kehittämään opasta ja opinnäytetyötämme paremmaksi. Mielestämme palaute auttoi saamaan työstämme hyvän.

Olemme tyytyväisiä prosessiin ja siinä tuottamaamme oppaaseen. Tämän opinnäytetyön puitteissa ei ollut mahdollista arvioida opasta, muuten kuin sen tekovaiheessa. Produktion tarkoituksena olikin tuottaa opas työelämään. Oppaan todellinen hyöty selviää vasta pidemmän ajan kuluttua. Tämän asian tutkiminen olisi ollut erittäin mielenkiintoista meille. Suunnitelmanamme on kuitenkin ottaa myöhemmin yhteyttä työelämään ja kysyä vapaamuotoisia mielipiteitä oppaan toimivuudesta ja sen hyödyistä.

Opinnäytetyön tuloksena syntyi Päähteet puheeksi päivähoitossa -opas. Opas koostuu ehkäiseväntyön, varhaisen puuttumisen sekä huolen puheeksiottamisen ympärille. Teimme myös Joutsan kunnalle lastensuojeluilmoituksen sekä huolen puheeksiottolomakkeen. Opinnäytetyön teoriaosuus on sen sijaan laajempi, jonka tarkoitus on olla oppaan tukena arjen työssä.

Tärkeä asia, joka on ollut keskeinen koko opinnäytetyöprosessin ajan, on päivähoiton ja lastensuojelun yhteistyön merkitys sekä yhteistyön kehittäminen toimivammaksi. Tämä asia on tärkeä varhaisen puuttumisen ja perheiden tukemisen onnistumisen kannalta. Haastavissa tilanteissa tarvitaan tietoa, taitoa ja eri tahojen yhteistyötä. Näin saadaan hyviä tuloksia, jotka kantavat pitkälle. Myös yhteistyön avulla päällekkäiseltä työltä voidaan välttyä.

11.5 Työn eettisyys

Ilman työyhteisön toiminnan tarkastelua ei voida saada aikaan uusia hyviä työtapoja tai kehittää työyhteisön toimintaa paremmaksi. Yhteinen toimintatapojen ja arvojen tarkastelu avaa uusia näkökulmia ja voi saada aikaan paljon hyvää. Toiminnan on oltava tietoista ja toiminnan saaminen näkyväksi tekee työstä avoimempaa. Oman toiminnan tarkastelu selkiyttää itselle miksi toimii tietyllä tavalla, ja lisää ajattelua siitä, voisiko toimia jollakin toisella tavalla. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 49–52.) Opas onkin luotu juuri siihen tarkoitukseen, että työyhteisö heräisi pohtimaan toimintatapoja siitä, miten huolen voi ottaa puheeksi ja miksi on tärkeää ottaa huoli puheeksi.

Aina ei voi työskennellä omalla mukavuusalueellaan. On oltava kriittinen ja rohkea haastavissa tilanteissa ja miettiä järkeviltä tuntuvia vaihtoehtoja. Oma tunnettaan on tärkeä kuunnella, mutta siihen ei saa liikaa luottaa. Jakamalla asioita ja keskustelemalla niistä löydetään toimivia ratkaisuja tilanteissa etenemiseksi. Aina ei voi toimia oikein, vaikka haluaisikin ja pyrkisi siihen. Työntekijälläkin on lupa erehtyä. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 21–23.) Varsinkin lastensuojeluilmoituksen tekeminen vaatii työntekijältä rohkeutta. Joskus ilmoitus voikin olla turha, mutta olisiko moraalisesti ollut oikein jättää ilmoitus tekemättä jos kokee huolta lapsesta. Ilmoituksen tekemällä ei voi saada pahaa aikaan, mutta ilmoituksen jättämällä voi olla ikävät seuraukset.

Perheet ja heidän toimintatapansa ovat yksilöllisiä. Samoin jokaisen työntekijän näkemykset ja ajatukset ovat yksilöllisiä. Eri ihmisten näkemykset ja ajatukset hyvinvoinnista ja hyvästä elämästä voivat olla hyvinkin erilaisia, koska missään ei ole tarkkaa määritelmää hyvinvoinnista ja hyvästä elämästä. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 173–174.) Siksi onkin tärkeää tuoda omat ajatukset ja huolen aiheet esiin. Siinä missä jokin perhe saattaa ajatella, että perheen elämäntilanne on hyvä, niin työntekijä saattaa ajatella perheen tilanteesta aivan toisella tavalla. Tämä korostaakin sitä kuinka tärkeää avoin ja rehellinen dialogi on sekä varhainen puuttuminen ja huolen ottaminen puheeksi.

Työmme aihe pohjautuu eettiseen pohdintaan. Työssämme käsiteltäviin asioihin ei ole olemassa tiettyjä toimintamalleja ja -tapoja, vaan asiat ovat hyvin tilannesidonnaisia. Tästä johtuen yksi tavoite työllämme onkin herättää keskustelua työyhteisössä.

12 OPINNÄYTETYÖN JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA

Työmme lopputuloksen kannalta merkittävää oli se, että työstimme sitä pitkällä aikavälillä. Kun työtä tarkasteli aika ajoin, sitä katsoi aina vähän uudelta kantilta. Työ kehittyi paremmaksi ja näkökulmia tuli monipuolisesti, kun asioita pohti useaan otteeseen. Ammattikirjallisuutta tarkastellessamme huomasimme, että olimme saaneet työhön tiivistettyä hyvin aiheen kannalta keskeiset asiat. Myös omat tietomme syventyivät prosessin aikana ja omaa ammatillisuutta pohtiessamme tunsimme saavamme paljon irti työstämme. Teoriaosuutemme laajuus ja kattavuus on lähtöisin siitä, että tekijöitä on kaksi. Lisäksi toisella opinnäytetyön tekijällä sisältyy tutkintoon LTO-pätevyys.

Työn teko oli mielekästä, sillä pidämme itse aihetta tärkeänä ja merkityksellisenä. Tämä aihe tulee olemaan ajankohtainen pitkään ja vaatii tulevaisuudessa varhaiskasvatustyöltä enemmän resursseja. Aihetta on tutkittu melko paljon, mutta olemassa olevaa tietoa on tärkeää saada sovellettua tehokkaammin käytännön työhön.

Aiheen rajaamisessa ei ollut ongelmia, koska meille selkeni nopeasti, mitkä asiat haluamme työssämme tuoda esille. Aihetta tarkastellessamme ja ammattikirjallisuutta tutkiessamme saimme koottua tärkeistä asioista johdonmukaisen teoreettisen viitekehyksen. Mitä enemmän aihetta tutkimme, sitä varmemmaksi tulimme siitä, että olemme osanneet tuoda oikeat ja tärkeät asiat esille. Lähteitä työllemme löytyi runsaasti, niin internetistä kuin kirjoistakin. Lähteiden etsiminen oli mielekästä, koska käytettävissämme oli paljon ajankohtaisia teoksia. Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyöstä sen sijaan emme löytäneet niin runsaasti tietoa. Löytämämme tiedon lisäksi sovelsimme omaa ajattelua ja kokemuksiamme.

Toivomme, että oppaasta on hyötyä päivähoiton työssä ja että se herättää keskustelua asioista ja olemassa olevista työkäytännöistä. Näin työyhteisön kehittyminen on mahdollista. Yksi tavoite oli myös rohkaista työntekijöitä puuttumaan asioihin ja tarkastelemaan omaa huoltaan. Ammattitaitoa työntekijöillä on varmasti paljon, ja sen lisäksi työskentelyyn on saatava rohkeutta ja varmuutta. Tieto ja yhteistyötahojen välinen konsultaatio lisäävät rohkeutta työssä.

Haastavaa työtä tehdessä oli se, että meillä oli vapaus suunnitella oppaasta sellainen, kuin itse koimme hyväksi annettujen toiveiden pohjalta. Opimme paljon uutta tärkeäksi kokemastamme aiheesta ja huomasimme, että näkemyksemme asioista olivat hyvin samankaltaisia. Antoisaa olikin, että saimme käyttää omaa ammattitaitoamme työtä tehdessämme ja tuoda siihen omia näkemyksiämme asioista.

Opinnäytetyömme aihe herättää ajatuksia ja keskustelua nykypäivänä. Aihe on tärkeä ja sen kannalta onkin tärkeää se, miten asioita tuo esille oppaassa. Pohdimme sitä, kuinka muotoilemme oppaan sisällön sopivaksi työelämään. Tarkoitus ei ole luoda kaikkeen valmiita ehdottomia toimintatapoja, vaan oppaan tarkoitus on herättää keskustelemaan tärkeästä aiheesta ja antaa vaihtoehtoisia tapoja toimia. Jokainen perhe ja perhetilanne on yksilöllinen, ja se täytyy huomioida työskentelyssä. Jokaisen perheen kanssa luodaan omanlainen työskentelytapa. Eettisesti hyvää työskentelyä on se, että työyhteisössä on yhteisiä käytäntöjä ja niitä ollaan valmiita muuttamaan ja kehittämään tarvittaessa.

Tämä aihe tuntuu meistä molemmista tärkeältä. Pääteet puheeksi päivähoidossa -opas on kehitetty turvaamaan lasten hyvinvointia. Lapsen hyvinvointi menee vaitiolovelvollisuuden edelle, mikäli lapsen turvallisuutta uhkaavia tekijöitä on. Puuttuminen voi olla haastavaa ja voi olla kiusallistakin puuttua toisten yksityisiltä tuntuviin asioihin, mutta se on tärkeä osa ammattieettistä työ-otetta.

Päihteidenkäyttöön puuttuminen ja siitä puhuminen on hyvinkin arka aihe. Työntekijän täytyy olla hyvin hienovarainen ja miettiä sanansa hyvin tarkkaan asioita esille tuodessaan. On myös oltava kunnioittava, koska tavoitellaan koko perheen parasta ja lapsen hyvinvointi on tavoitteena.

Opinnäytetyötä tehdessämme olemme peilanneet useaan otteeseen itseämme työelämään tulevana sosionomeina. Opinnäytetyö on uusien tietojen lisäksi kasvattanut meitä ammattilaisina, ja saanut meidät pohtimaan tulevan työn etiikkaan liittyviä asioita. Mietimme paljon myös sosionomin asemaa ja vahvuuksia varhaiskasvatustyössä. Sosionomilla on monia vahvuuksia työssä, koska meillä on lapsuus ja nuoruus elämänvaiheen lisäksi kosketuspintaa ihmisen koko elämänkaareen. Näin voimme käsittää asioita syvemmin ja ymmärtää, että monet asioiden ja kokemusten vaikutukset voivat heijastua pitkälle ihmisen elämänkaareessa.

Sosionomi on myös äärettömän hyvä työpari sosiaalityöntekijän kanssa työskennellessä, sillä me tiedämme päivähoiton työkäytäntöjä ja osaamme puhua ”yhteistä kieltä” sekä päivähoiton että lastensuojelun kanssa. Olemme sitä mieltä, että juuri sosionomeja tarvitaan enemmän päivähoiton kentällä, kun peruspalveluille asetetut vaatimukset ja odotukset nousevat.

Aiheemme on ajankohtainen ja siitä on puhuttu viime aikoina paljon, mutta konkreettisuutta kaivataan lisää. Työmme on tarpeellinen myös siltä osin, että aihe tuli työelämästä, jossa näiden asioiden kanssa ollaan päivittäin tekemisissä. Lisäksi opimme molemmat paljon lisää aiheesta, joka meitä molempia kiinnostaa ja jota pidämme tärkeänä. Aihe eikä työn tekeminenkään ollut täysin mutkatonta ja helppoa, mutta koko prosessia pohtiessamme se oli erittäin antoisaa ja palkitsevaa meille monella tavalla. Se oli palkitsevaa ammatillisen kasvumme kannalta ja myös siksi, että olemme saaneet tehtyä käytännön työelämään oppaan.

Se, miksi emme esittele yhteistyökumppaneitamme tarkemmin on se, että opasta voi periaatteessa käyttää kuka vaan lasten kanssa työskentelevä henkilö. Kun tuomme työssämme esille esimerkiksi sosiaalitoimen ja päivähoiton yhteistyön haasteita ja päivähoiton henkilöstön pulmia puuttua varhain ja ottaa huolta puheeksi, emme missään vaiheessa tarkoita, että yhteistyökumppaneillamme olisi tällaisia ongelmia. Työssämme olemme tarkastelleet tuoreita lehtiartikkeleita ja ammattikirjallisuutta, ja kirjoittaneet teoriaa niiden pohjalta. Aihe työllemme tuli kuitenkin yhteistyökumppaneiltamme, koska he haluavat kehittää osaamistaan ja taitoa puuttua tilanteisiin sekä lisätä tietoisuuttaan.

Jatkotutkimus ehdotuksenaamme esitämmekin oppaan toimivuuden tutkimista käytännön työssä. Olisi mielenkiintoista saada tietää, onko oppaasta saavutettu toivottua hyötyä ja vastaako se työyhteisön tarpeita. Myös tieto työntekijöiden suhtautumisesta oppaaseen olisi kiinnostavaa.

Opinnäytetyömme teoriaosuuteen olemme tyytyväisiä. Siinä on laajasti tietoa tärkeäksi katsomistamme asioista. Vaikka prosessimme tuotos on opas, teoriaosuutemme tukee hyvin vahvasti tuottamaamme opasta, ja on laaja kokonaisuus. Näin ollen olisi hyvä, että työelämä hyödyntäisi oppaan lisäksi myös tuottamaamme teoriaosuutta.

Tärkeä asia, joka on noussut vahvasti esille työtä tehdessämme, ovat moniammatillisuuden ja verkostoitumisen merkitys. Nykypäivänä yksilöltä vaaditaan työelämässä paljon, ja hyvä työyhteisö auttaa jaksamaan. Työyhteisön kesken voidaan jakaa tietoja sekä osaamista. Verkostoitumisen hyödyt ovat monimuotoiset. Monilla toimijoilla on yhteisiä asiakkaita, ja jos on asiakkaan lupa, ja jos työntekijöiden verkostoituminen on toimivaa, tieto kulkee hyvin toimijoiden välillä.

Olemme tyytyväisiä tähän suureen työhön, jonka olemme tehneet. Olemme tehneet parhaamme ja antaneet työlle sen osaamisen, joka meiltä löytyy. Haluamme kiittää Joutsan päivähoiton johtajaa sekä Joutsan johtavaa sosiaalityöntekijää yhteistyöstä. Lisäksi haluamme kiittää ohjaavaa opettajaamme hyvästä ohjauksesta.

LÄHTEET

- Department children and youth affairs i.a. Prevention and early intervention programme. Viitattu 9.12.2011.
<http://www.dcy.gov.ie/viewdoc.asp?fn=%2Fdocuments%2Fpolicy%2Fprevproject.htm>
- Ehkäisevä työ. Lähisuhde- ja perheväkivalta, päihdehoito. 2006. Joutsan, Leivonmäen ja Luhangan seudullinen strategia. Sos.ltk. 28.06.2006, liite n:o 4.
- Ehkäisevän päihdetyön laatuksiteerit 2006. Työryhmä muistio 25.1.2006. Helsinki: Stakes
- Eriksson & Arnkil 2008. Älkää leimatko lapsia huolenvyöhykkeistöllä! Viitattu 6.10.2011. <http://dialogi.stakes.fi/FI/dialogin+arkisto/2008/8/sivu/20.htm>
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik 2009. Huoli puheeksi –opas varhaisista dialogeista. Helsinki: Stakes
- Eriksson, Esa; Arnkil, Tom Erik & Rautava, Marie 2006. Ennakointidialogeja huolten vyöhykkeellä: Verkostokonsultin käsikirja – ohjeita verkostomaiseen työskentelyyn. Helsinki: STAKES
- Eriksson, Esa & Rautava, Marie i.a. Huolen varhaisen puuttumisen tukena. Teoksessa Varpu - tukea lapselle ajoissa. Viitattu 26.8.2011.
http://www.oaj.fi/pls/portal/docs/PAGE/OAJ_INTERNET/01FI/05TIEDOTTET/03JULKAISUT/VARPU.PDF
- Heinämäki, Liisa 2005. Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko. Helsinki: Stakes.
- Helminen, Jari 2006a. Alkusanat. Teoksessa Helminen Jari (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveystalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 7,10
- Helminen, Jari 2006b. Onnen kehto vai kurjuuden alho? Suomalaisten lapsiperheiden arjen kurjistumisesta. Teoksessa Helminen Jari (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveystalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 28-30.
- Holmberg, Tiina 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Helsinki: Lasten keskus
- Huhtanen, Kristiina 2004. Varhainen puuttuminen: Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Helsinki: Finn lectura.

- Itäpuisto, Maritta 2008. Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi. Helsinki: Kirjapaja
- Itäpuisto, Maritta & Taitto, Annikka 2010. Lapsi ja vanhempien alkoholinkäyttö – Opas varhaiskasvatukseen työntekijöille. Viitattu 21.1.2012.
http://www.lastenseurassa.fi/pub/files/lapsi_ja_vanhempien_alkoholinkaytto_opas_nettiin.pdf
- Junttila, Henna 2004. Johdanto. Teoksessa Soili Keskinen & Heli Virjonen (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Tammi, 13-14.
- Juujärvi, Soile; Myyry, Liisa & Pessa, Kaija 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.
- Järviluoto, Sari & Mäkinen, Mari 2009. Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyö: toimivia käytäntöjä ja kipupisteitä Kallio – Alppiharju – Pasilan päivähoitoalueella. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – Opas varhaiskasvatukseen kehittämiseen. Helsinki: Stakes.
- Konttinen, Reetta 2008. Kuntoutus päihdeperheen voimaannuttajana: Mikkeli-yhteisön perhekuntoutuksen vaikuttavuuden arviointia. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Kuikka, Maarit i.a. Mitä varhaisella puuttumisella tarkoitetaan. Teoksessa Varpu - tukea lapselle ajoissa. Viitattu 25.8.2011.
http://www.oaj.fi/pls/portal/docs/PAGE/OAJ_INTERNET/01FI/05TIEDOTTTEET/03JULKAISUT/VARPU.PDF
- Kuokkanen, Ritva; Kivirinta, Mervi; Määttänen, Jukka & Ockenström, Leena 2007. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu
- Kylmänen, Petri 2005. Kun kaikki muutkin... Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Tammi.
- Laki lasten päivähoitosta 1973/36, 19.1.1973. Viitattu 16.11.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- Lappalainen-Lehto, Riitta; Romu, Maija-Liisa & Taskinen, Mailis 2007. Haasteena päihde. Ammatillisen päihdetyön perusteita. Helsinki: WSOY

Lastensuojelulaki 2007/417. 13.4.2007. Viitattu 24.11.2011.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun keskusliitto i.a.a Suojele tue toimi- yhteistuumin lapsen asialla. Viitattu 22.1.2012.

http://www.lskl.fi/keskusliitto/mita_temme/ehkaiseva_tyo/suojele-tue-toimi/huoneentaulu

Lastensuojelun keskusliitto i.a.b Lapsen hyvä elämä 2015 –toimintalinjaus. Viitattu 24.1.2012. <http://www.lskl.fi/files/132/kgS2xmQ5.pdf>

Lastensuojelun keskusliitto 2005. Lapsen hyvä elämä 2015 –toimintalinjaus. Viitattu 16.11.2011. <http://www.lskl.fi/files/132/kgS2xmQ5.pdf>

Lastensuojelun keskusliitto 2012. Lastensuojelun ja päivähoidon yhteistyötä kehitettävä. Viitattu 22.1.2012.

http://www.lskl.fi/tiedottaa/tiedotusvalineille/tiedotteet/lastensuojelun_ja_paivahoidon_yhteistyota_kehittava.html

Lastensuojelun käsikirja 2009. Ehkäisevä lastensuojelu. Viitattu 25.8.2011.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/>

Lastensuojelun käsikirja 2011. Lasten ja nuorten hyvinvointi suunnitelma eli lastensuojelun suunnitelma. Viitattu 12.10.2011. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lastensuojelunsuunnitelma/>

Lastensuojelun käsikirja 2012. Esimerkkejä ehkäisevän lastensuojelun toimintamuodoista. Viitattu 22.1.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevalastensuojelu/toimintamuotoja/>

Mahkonen, Sami 2003. Lastensuojeluilmoitus. Helsinki: Edita.

Mäkelä, Rauno 2010. Alkoholiongelmät ja perhe. Teoksessa Kaija Seppä, Hannu Alho ja Kalervo Kiiänmaa (toim.) Alkoholiriippuvuus. Helsinki: Duodecim, 84.

Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka, Anne & Saarnio, Tuula 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro.

Neuvoa-antavat 2011a. Mitä on ehkäisevä päihdetyö? Viitattu 15.12.2011.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/ehkaiseva-paihdeyto;jsessionid=C8992FAAB8A05287850960494AB372EC

- Neuvoa-antavat 2011b. Kartta ja kompassi – päihdestrategiaopas. Viitattu 15.12.2011.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/kartta-ja-kompassi-paihdestrategiaopas
- Neuvoa-antavat 2011c. Alkoholinkäytön puheeksiotto ja mini-interventio. Viitattu 9.12.2011. http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/alkoholinkayton-puheeksiotto-ja-mini-interventio
- Niinikoski, Aila 2010. Joutsan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma valtuustokaudelle 2009-2012. Viitattu 12.10.2011.
<http://www.joutsa.fi/d5web/kokous/2010608-4-2640.PDF>
- Ojasalo, Katri; Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro.
- Peltonen, Anne 2004. Apua ajoissa – Tunnista lapsen hätä. Helsinki: Kirjapaja.
- Piispa, Matti 2010. Alkoholivalistusta vanhemmille. Arviointi viisas vanhemmuus – ohjelmasta 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Pyhäjoki, Jukka & Koskimies, Mimosa 2009. Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huolten vyöhykkeillä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Raitasalo, Kirsimarja 2010. Saako lasten seurassa juoda? Alkoholinkäyttö lastenseurassa ja asenteet sitä kohtaan. Teoksessa Pia Mäkelä, Heli Mustonen ja Christopher Tigerstedt (toim.) Suomi juo. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 168.
- Roine, Mira 2009. Joka neljäs suomalainen kokee lapsuudenkodissaan käytetyn liikaa päihteitä. Viitattu 22.1.2012. <http://www.a-klinikka.fi/tiimi/820/joka-neljäs-suomalainen-kokee-lapsuudenkodissaan-kaytetyn-liikaa-paihteita>
- Saarela, Pertti & Viheriävaara, Henry 2000. Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö – määrittelyä sisällön hahmottelua. Viitattu 24.8.2011. <http://www.nuortenyyst.fi/file.php?fid=162>
- Sara-Aho, Ulla 2010. Otetaan puheeksi vanhemmat päihdeongelma. Viitattu 26.8.2011.
<http://www.lasinenlapsuus.fi/UserFiles/File/Ulla%20Sara-aho%20Mikkeli%2016.11.2010.pdf>
- Solantaus, Tytti 2010. Miten huolehdin lapsistani? Käsikirja vanhemmille, joita oma päihteidenkäyttö askarruttaa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2005. Alkoholiohjelma 2004-2007. Työväline alkoholi-
haittojen ehkäisyyn. Viitattu 26.1.2012.
[http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=D
LFE-
3862.pdf&title=Alkoholiohjelma_2004_2007__Tyovaline_alkoholihaittoj
en_ehkaisyyn_fi.pdf](http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=D
LFE-
3862.pdf&title=Alkoholiohjelma_2004_2007__Tyovaline_alkoholihaittoj
en_ehkaisyyn_fi.pdf)
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Hyvinvointi 2015 –ohjelma. Sosiaalialan pitkän
aikavälin tavoitteita. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö
- Stakes 2002. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: Stakes.
- Stakes 2006. Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Viitattu
21.1.2012. [http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/EC80AF22-E280-498B-
A05B-B1839EA118DF/0/laatutahta_tavoittelemassa.pdf](http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/EC80AF22-E280-498B-
A05B-B1839EA118DF/0/laatutahta_tavoittelemassa.pdf)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009. Huolen vyöhykkeistö – apuväline avoimen yh-
teistyön kehittämiseksi. Viitattu 11.11.2011.
<http://info.stakes.fi/verkostomenetelmat/FI/vyohykkeisto/index.htm>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012. Alkoholiohjelma jatkuu vuodesta 2012 eteen-
päin. Viitattu 26.1.2012.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/ohjelmat/alkoholiohjelma
- Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta 2004. Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa
Annamaija, Puonti; Tuula, Saarnio & Anne, Hujala (toim.). Lastensuojelu
tänään. Helsinki: Tammi, 154–159
- Uittomäki, Susanna 2011. Lapsen surua ei aina nähdä. Käsi kädessä. 2/2011, 38.
- Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallisen opinnäytetyön ohjaajan käsi-
kirja. Helsinki: Tammi.
- Virtuaaliammattikorkeakoulu i.a. Monimuotoinen/ toiminnallinen opinnäytetyö. Viitattu
26.1.2012.
[http://www.amk.fi/opintojaksot/030906/1113558655385/1154602577913/
1154670359399/1154756862024.html](http://www.amk.fi/opintojaksot/030906/1113558655385/1154602577913/
1154670359399/1154756862024.html)
- Watson, Johanna; White, Angela; Taplin, Stephanie & Huntsman, Leone 2005. Preven-
tion and early intervention: Literature review. Viitattu 9.12.2011.
[http://www.community.nsw.gov.au/docswr/_assets/main/documents/eip_li
terature_review.pdf](http://www.community.nsw.gov.au/docswr/_assets/main/documents/eip_li
terature_review.pdf)

Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991/60, 21.8.1991. Viitattu 22.1.2012.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

PÄIHTEET PUHEEKSI PÄIVÄHOIDOSSA

OPPAAN SISÄLTÖ

1. Johdanto	3
2. Kasvatuskumppanuus.....	4
3. Ehkäisevä työ	5
Ehkäisevä lastensuojelutyö.....	5
Ehkäisevä päihdetyö	5
4. Lapsen silmin	6
Lasten kokemuksia vanhempien alkoholinkäytöstä	6
Lapset oirehtivat monella tavalla.....	7
5. Lapsen tukeminen päivähoitossa.....	9
6. Varhainen puuttuminen	13
7. Huoli puheeksi hyvässä hengessä	15
8. Lastensuojeluilmoitus	17
9. Päivähoidon ja sosiaalitoimen yhteistyö	18
10. Yhteystietoja	19
Lähteet.....	20
Liitteet	22
huolen puheeksiottolomake	22
lastensuojeluilmoitus	24

1 JOHDANTO

Tämä opas on tarkoitettu varhaiskasvatuksen henkilöstölle avuksi vanhempien alkoholinkäytön puheeksi ottamiseen.

Alkoholin suurkulutus ja siitä aiheutuvat haitat ovat nykypäivänä yleinen ja merkittävä ongelma. Naisten alkoholin suurkulutus on lisääntynyt, ja tällä on huomattava vaikutus perheiden arkeen ja lasten hyvinvointiin. Alkoholista käytetään useimmiten kotiloissa. Tämän vuoksi todennäköisyys siitä, että lapsi näkee ja kokee alkoholinkäyttöön liittyviä asioita, on suuri. Ongelmaan puuttumisen tekee haastavaksi se, että ongelmat eivät ole aina selkeästi näkyvissä. Päihdeongelma ei useinkaan näy päällepäin, vaan se voi olla kenellä tahansa.

Oppaassa kerrotaan ehkäisevästä päihdetyöstä ja ennaltaehkäisevästä lastensuojelutyöstä. Tuomme esille varhaisen puuttumisen merkityksen, sekä huolen puheeksiottamisen menetelmän. Lisäksi kerromme, kuinka lapsi voi kokea vanhemman alkoholinkäytön ja miten lapsi saattaa oireilla tällaisessa tilanteessa. Tuomme esille keinoja, joilla lasta ja perhettä voidaan tukea ja auttaa päivähoitossa. Oppaan lopusta löytyvät tärkeät yhteystiedot sekä huolen puheeksiottolomake ja lastensuojeluilmoitus.

Tämän oppaan tarkoitus on toimia työvälineenä varhaiskasvatustyön arjessa.

2 KASVATUSKUMPPANUUS

Kasvatuskumppanuus on varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen vanhempien välistä vuorovaikutusyhteistyötä. Olennaista kasvatuskumppanuuden muodostumisessa ja syvenemisessä on luottamuksen rakentuminen ja tasa-arvoisuuden tunne. Sekä ammattilaisella että vanhemmilla on olennaista tietoa lapsesta ja lapsen tavoista toimia. Näitä yhdessä jakamalla saadaan kattavasti tietoa lapsesta, ja voidaan tarvittaessa puuttua lapsen kasvun ja kehityksen ongelmiin yhdessä. Yhteistyön tulee pohjautua lapsen edun tavoittelemiseen. Työntekijällä on suurin vastuu hyvän kasvatuskumppanuuden luomisessa. Henkilöstö ja vanhemmat sitoutuvat molemmat tietoisesti toiminnallaan tukemaan lapsen kasvua, kehitystä sekä oppimista. Lapsi tulee nähdä kokonaisvaltaisena persoonana moninaisine tarpeineen.

Työntekijänä sinulla on suuri vastuu hyvän kasvatuskumppanuuden syntymiselle ja sen jatkuvuudelle.

Kasvatuskumppanuus rakentuu avoimesta ja luottamuksellisesta vuorovaikutuksesta. Lapsen tuonti- ja hakutilanteet ovat hetkiä, jolloin vanhempi ja päivähoiton henkilöstö kohtaavat. Ne ovat tärkeitä hetkiä hyvän vuorovaikutuksen syntymiseen.

- Ole paikalla, kun lasta tuodaan tai haetaan.
- Kerro miten lapsen päivä on mennyt. Tuo lapsi esille positiivisessa valossa, mutta älä kuitenkaan jätä kertomatta mahdollisista ongelmatilanteista.
- Kuuntele aktiivisesti mitä vanhemmalla on sanottavaa.

Lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista tuetaan parhaiten yhteistyössä vanhempien kanssa. Vanhemmalla on tieto siitä, millainen lapsi on kotona sekä vapaa-ajalla. Sen sijaan päiväkodin työntekijällä on tieto siitä, millainen lapsi on päiväkodissa, ja miten lapsi toimii ryhmässä.

- Sekä vanhemman että työntekijän tiedot lapsesta ja lapsen tavoista toimia ovat tärkeitä.
- Nämä tiedot jakamalla pystytään tukemaan lasta sekä päivähoitossa että kotona.
- Näiden tietojen pohjalta voidaan muodostaa yhteisiä toimintatapoja, joilla voidaan tukea lasta.

3 EHKÄISEVÄ TYÖ

Ehkäisevän työn tavoite on edistää terveyttä ja hyvinvointia, sekä estää ongelmien syntymistä ja syvenemistä. Ehkäisevää työtä tehdään monella eri alueella. Tässä oppaassa käsitellään ehkäisevää lastensuojelutyötä sekä ehkäisevää päihdetyötä.

Ehkäisevä lastensuojelutyö:

Ehkäisevällä lastensuojelutyöllä pyritään takaamaan lapsiväestölle hyvän lapsuuden edellytykset. Lapsella on oikeus olla lapsi, sekä kasvaa ja kehittyä turvallisessa ympäristössä turvallisten aikuisten kanssa.

Varhaiskasvatuspalvelut ovat keskeisimpiä ehkäisevän lastensuojelutyön tuottajia, koska varhaiskasvatuksen työntekijät kohtaavat suuren osan lapsiperheistä. Työtä tehdään lapsen ja hänen perheensä kanssa, koska lapsen tärkein ja ensisijainen kasvuympäristö ja -yhteisö on hänen perheensä. Näin ollen vanhemmuuden tukeminen on merkityksellistä ehkäisevässä lastensuojelutyössä.

Ehkäisevä päihdetyö:

Ehkäisevän päihdetyön tarkoitus on ehkäistä ja vähentää päihdehaittoja. Tavoitteena on edistää päihteettömiä elämäntapoja, sekä lisätä päihdeilmiön ymmärrystä ja hallintaa. Ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään vaikuttamaan esimerkiksi asenteisiin, kysyntään, saatavuuteen sekä tarjontaan.

Ehkäisevää päihdetyötä voidaan toteuttaa eri tasoilla. Ehkäisevä työ voi kohdistua koko väestöön, jolloin pyritään vaikuttamaan laajasti päihdeilmiön ymmärrykseen ja hallintaan. Ehkäisevä työ voi olla myös riskiehkäisyä, joka voi kohdentua yksilöön tai ryhmään. Esimerkiksi lasten näkökulman ja kokemusten huomioon ottaminen vanhempien alkoholinkäytöstä on riskiehkäisyä. Riskiehkäisyn tavoite on ehkäistä päihteidenkäytön aloittamista tai korjata päihteidenkäytön ensihaittoja. Tarkoitus on saada vanhemmat ymmärtämään oman päihteidenkäytön vaikutukset lapsen ja perheen hyvinvointiin. Riskiehkäisyllä pyritään myös katkaisemaan alkoholiongelman siirtyminen sukupolvelta toiselle.

4 LAPSEN SILMIN

Vaikka vanhempi ei kokisi alkoholinkäyttöään haitalliseksi, niin lapsi saattaa kuitenkin kokea sen häiritseväksi. Jos alkoholinkäytöstä ei seuraa lapsen kannalta epämiellyttäviä tai pelottavia tilanteita, lapsi kykenee tällöin hyväksymään vanhemman alkoholinkäytön. Juomisen määrällä ei ole lapselle suurta merkitystä, vaan sillä miten alkoholinkäyttö vaikuttaa vanhemman käytökseen ja perheen elämään. Vanhempien juomisesta aiheutuva haitta aiheuttaa lapselle huolta ja mielipahaa, sekä pahimmillaan siihen liittyy lapsen fyysistä ja psyykkistä laiminlyöntiä.

Lasten kokemuksia vanhempien alkoholinkäytöstä:

Vanhempien alkoholinkäytöstä kärsivä lapsi kokee monenlaisia tunteita:

Turvattomuus: Lapsi ei pysty ennakoimaan tulevia tapahtumia, eikä pysty itse vaikuttamaan niihin. Lapsen elämästä puuttuu jatkuvuus ja pysyvyys, koska perhetilanteet saattavat muuttua nopeasti.

Pettymyksen tunne: Lapsi joutuu usein pettymään, koska vanhempi ei kykene juomisensa takia pitämään lupauksiaan. Kun lapsi on oppinut siihen, ettei vanhempaan voi luottaa, niin hänen on hyvin vaikea luottaa muihinkaan aikuisiin.

Häpeä: Lapsi oppii häpeämään vanhemman alkoholinkäyttöä, joko siitä syystä, että muut ihmiset pitävät liiallista alkoholinkäyttöä häpeällisenä, tai siitä syystä, että lapsen on käsketty salata vanhemman alkoholinkäyttö. Näin lapselle syntyy tunne, että asiaa on hävettävä, koska se pitää salata.

Avuttomuus: Lapsi kokee olevansa vastuussa vanhemmistaan ja heidän juomisestaan. Lapsi kokee olevansa avuton, koska haluaisi parantaa vanhempansa, mutta ei pysty siihen. Lapsi saattaa syyttää itseään vanhempien alkoholinkäytöstä. Hän voi ajatella, että käyttäytymällä kiltimmin, vanhemman ei tarvitsisi käyttää alkoholia.

Yksinäisyys: Lapsi saattaa kokea fyysistä yksinäisyyttä, jos vanhempi jättää lapsen yksin kotiin, kun juomaputki on päällä. Lapsi saattaa kokea yksinäisyyttä, vaikka vanhempi olisikin kotona, koska ei uskalla rasittaa vanhempaa omilla asioillaan. Kodin ulkopuolellakin lapsi voi kokea yksinäisyyttä, kun ei uskalla esimerkiksi tuoda kavereita kotiin, peläten vanhempien olevan huonossa kunnossa.

Pelko: Päihdeperheen lapsi joutuu kokemaan lähes päivittäin pelkoa vanhemman menettamisestä. Lapsi pelkää, että vanhemmalle sattuu jotain, tai vanhempi tekee itselleen jotain. Lapsi saattaa pelätä myös, että hänet viedään pois kotoa. Lapselle voi nousta huoli siitä miten vanhemmat pärjäävät, jos hänet otetaan huostaan.

Lapset oirehtivat monella tavalla:

Tiina Holmberg tuo teoksessaan ”Lapset ja vanhempien päihdeongelma” esiin tunnusmerkkejä, jotka voivat viitata, että perheessä on alkoholiongelma:

- Lapsi on usein nälkäisen oloinen, likaisissa vaatteissa ja hiukset pesemättöminä.
- Lapsi on usein epätavallisen väsynyt, hiljainen tai kiltti.
- Lapsi kastelee tai tuhrii jo kuivaksi opittuaan.
- Lapsella on somaattisia oireita, kuten jatkuvia vatsakipuja tai päänsärkyä.
- Lapsi on aggressiivinen tai itsetuhoinen.
- Lapsi käyttäytyy ikätasoonsa nähden lapsellisesti.
- Lapsi ei pysty hyväksymään sääntöjä ja rajoja. Näyttää, ettei lapsella ole koskaan ollut niitä.
- Lapsi piirtää tai leikkii usein leikkejä, joissa toistuvat päihdeteemaan liittyvät asiat.
- Lapsi ei leiki.
- Lapsi vitsailee jatkuvasti päihteisiin liittyvillä asioilla.
- Lapsi tietää ikätasoonsa nähden liikaa alkoholistä ja huumeista.
- Lapsi tulee päiväkotiin yksin.
- Lapsi ei halua mennä päiväkodista kotiin.
- Lapsi käyttäytyy omituisesti, jos päihdeasiat otetaan päiväkodissa puheeksi.
- Lapsi kieltää hyvin nopeasti perheen päihdeongelman.
- Lapsi hakeutuu päiväkodissa mieluummin aikuisten kuin lasten seuraan.
- Lapsella ei ole ystäviä ja/tai lapsi ei halua viedä ystäviä kotiinsa.
- Lapsen vanhempi haisee alkoholille tai käyttäytyy oudosti esimerkiksi hakiesaan lasta päivähoidosta.
- Lapsen vanhemmat välttelevät kontakteja päiväkodin henkilökunnan kanssa, tai eivät koskaan osallistu yhteisiin tilaisuuksiin.

- Vanhemmat eivät näytä lukevan lapsen reissuvihkoa, luistimet unohtuvat jatkuvasti luistelupäivänä, yhteydenottolaput kerääntyvät repun pohjalle. (Holmberg 2003, 32–33.)

Vaikka lapsesta tunnistaa seuraavia merkkejä, perheessä ei välttämättä ole ongelmia. Toisaalta taas on paljon sellaisia lapsia joista ei huomaa ulospäin mitään poikkeavaa. **Tästä syystä jokaisen vanhemman kanssa on hyvä ottaa päihteet puheeksi. Vanhemmille on helppo perustella asiaa niin, että jokaisen vanhemman kanssa keskustellaan näistä asioista.**

5 LAPSEN TUKEMINEN PÄIVÄHOIDOSSA

Lapsen tukeminen on osa varhaiskasvatuksen perustehtävää. Päivähoidon henkilökunta on paljon mukana lapsen arkipäivässä. Näin ollen henkilökunta on avainasemassa vanhempien alkoholinkäytöstä kärsivän lapsen avuntarpeen huomaamisessa. Osoittamalla lapselle kiinnostusta hänen kertomiaan asioita kohtaan, aikuinen luo parhaat edellytykset keskustella asioista.

Päivähoidossa voi myös ottaa alkoholinkäytön puheeksi lasten kanssa yleisellä tasolla. Alkoholista tulee puhua realistisesti, mutta on muistettava puhua lapsen tasolla ja lapsiystävällisesti. Ei ole tarkoitus ahdistaa tai pelotella lapsia aiheella. Lapsille voidaan esimerkiksi kertoa, että monissa perheissä voidaan juoda viiniä ruuan kanssa tai ottaa saunaolut, ja se on aivan normaalia. On myös sellaisia perheitä, joissa juodaan alkoholia niin paljon, että se pelottaa ja harmittaa lasta.

Lasta tulee tukea ajattelemaan, että on oikein kertoa turvalliselle aikuiselle, jos vanhemman alkoholinkäyttö tuntuu pelottavalta. Kertomalla turvalliselle aikuiselle asiasta perhettä voidaan auttaa. Lapselle tulee kertoa, että päihdeongelma on sairaus, josta voi parantua, jos saa apua. Tämä tieto auttaa lasta näkemään tilanteen uudella tavalla. Vanhempi ei käytä alkoholia huvinvuoksi, vaan siksi, että on sairas. Kertomalla asiasta turvalliselle aikuiselle, sairaus voidaan parantaa.

Päivähoidossa päihdeasiat voidaan nostaa esille esimerkiksi nukketeatterin tai draaman keinoin. Lasten on helppo samaistua satuhahmoihin ja esityksen tuoman tunnelatauksen seurauksena lapsi saattaa herkistyä kertomaan omista kokemuksistaan.

Jos lapsi ottaa itse puheeksi äidin tai isän alkoholinkäytön:

- Anna lapselle aikaa kertoa ja osoita, että kuuntelet häntä.
- Keskustele lapsen kanssa rauhallisessa paikassa, mielellään kahden kesken.
- Kuuntele lapsen oma kokemus tilanteesta väheksymättä sitä.

- Kerro lapselle, että hän on toiminut juuri oikein, kun on kertonut asiasta aikuiselle.
- Korosta, että vanhemman alkoholinkäyttö ei ole koskaan lapsen vika.
- Tuo keskustelussa esille, että asiaa ei tarvitse hävetä ja on muitakin lapsia joilla on samanlainen tilanne.
- Kerro lapselle, että häntä ja hänen perhettään aiotaan auttaa, eikä lasta jätetä asian kanssa yksin. Älä kuitenkaan lupaa mitään, mitä et pysty pitämään.

Turvasuunnitelma on hyvä tehdä tilanteita varten, joissa lapsi kokee olonsa turvattomaksi. Turvasuunnitelman tarkoitus on lisätä turvallisuuden tunnetta ja turvasuunnitelman avulla lapsi voi toimia, jos perheessä tulee jokin kriisitilanne. Lapsi voi soittaa esimerkiksi mummulle tai juosta naapuriin. Turvasuunnitelman tekeminen on myös viesti lapselle, että on oikein ja saa hakea apua, jos on hätä ja pelottaa.

Vaikka lapsi elää vaikeissakin olosuhteissa, hänen selviytymistään voivat edesauttaa erilaiset suojaavat tekijät. Lapsella on paremmat mahdollisuudet selvitä traumaattisista kokemuksista, jos hänellä on runsaasti suojaavia tekijöitä.

Lasta suojaavien tekijöiden määrää voidaan lisätä:

Tukemalla lapsen itsetuntoa

- Myönteinen minäkäsitys saavutetaan etsimällä yhdessä lapsen kanssa lapsen omia vahvuuksia ja hyviä puolia.
- Annetaan lapselle positiivista palautetta. Positiivisen palautteen ei tarvitse aina koskea pelkästään lapsen saavutuksia.
- Rohkaistaan lasta kokeilemaan uusia asioita, joiden kautta hän saa onnistumisen kokemuksia.
- Itsetunnon rakentaminen lähtee pienistä asioista. Kun saavutetaan tarpeeksi hyvä itsetunto, voidaan yhdessä opetella myös pettymyksien, sekä epäonnistumisien sietämistä turvallisessa ympäristössä.
- Lapsi on arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Osoita lapselle tämä.

Harjoitella lapsen kanssa tunnetaitoja

- Tunnetaidot auttavat käsittelemään, jakamaan ja ymmärtämään omia kokemuksia.
- Kerrotaan lapselle, että kaikkia tunteita saa tuntea. Tunteiden ilmaisu on eri asia, ja yhdessä voidaan etsiä sopivia keinoja purkaa tunteita.
- Opetellaan yhdessä nimeämään tunteita. Esimerkiksi erilaiset tunnekortit ovat hyvä työkalu harjoitella lasten kanssa tunnetaitoja.
- Rohkaistaan lasta kertomaan omista tunteistaan. Aikuinen toimii esimerkkinä kertomalla omista tunteistaan.

Etsiä yhdessä lapsen kanssa selviytymiskeinoja

- Kerrotaan lapselle, että aina voi tukeutua turvalliseen aikuiseen.
- Aikuinen voi tuoda lapselle toivoa kertomalla, kuinka on itse selviytynyt hankalasta tilanteesta.
- Yksi selviytymistä auttava asia voi olla turvaobjekti. Turvaobjektina voi toimia esimerkiksi lapselle tärkeä esine.

Vaikeiden asioiden käsittelyssä sadut ja draama ovat hyviä keinoja. Tietty etäisyys asiaan tuo turvallisuutta puhua siitä avoimemmin. Asiat ovat siis todellisia, mutta hahmot eivät. Vaikeita tunteitakin on helpompi tuoda esille ikään kuin satuhahmon tunteina. Tunnetarinoiden on tärkeä päättyä onnellisesti. Tämä tuo toivon selviytymisestä.

Lasten kanssa työskentelyn menetelmiä:

Vaikeita asioita voidaan käsitellä yhdessä satukirjojen avulla. Sadut tuovat asiat lähelle lapsen maailmaa ja ajatuksia. Esimerkiksi Et ole yksin, pikku Kurre (Saara Laiho & Johanna Moisio) -kirja käsittelee vanhemman alkoholinkäyttöä. Tarinoita voi myös keksiä itse tilanteisiin sopiviksi.

Draama on hyvä toiminnallinen keino monen vaikean asian käsittelyssä. Lapsen on helppo samaistua esitettyihin hahmoihin. Näytelmät ja nukketeatteri ovat toimivia menetelmiä päivähoitossa. Esityksistä on helppo muokata jokaiselle ikätasolle sopivia, ja sisällön voi määrittää itse.

Piirtämisen, maalaamisen ja muiden käsillä tehtävien toimintojen avulla voidaan tukea ja kasvattaa lapsen itsetuntoa sekä minäkuvaa. Esimerkiksi erilaisten minäkuvien piirtäminen ja tunteiden maalaaminen väreillä toimivat monen ikäisten lasten kanssa.

Tunnetaitojen vahvistamiseen sopivat esimerkiksi erilaiset tunnetilakortit. Pesäpuu ry on kehittänyt erilaisia toiminnallisia työvälineitä, esimerkiksi nallekortit, jotka auttavat vahvistamaan tunnetaitoja.

6 VARHAINEN PUUTTUMINEN

Varhainen puuttuminen on nimensä mukaisesti toimimista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ongelmien ehkäisemiseksi. Kun toimitaan riittävän varhain, vaihtoehtoja perheen tukemiseksi on paljon. Toimivan kasvatuskumppanuuden myötä varhainen puuttuminen on mahdollista.

Varhaisessa puuttumisessa tärkeää on yksilön kokema subjektiivinen huoli lapsesta. Omaan huoleen luottaminen on tärkeässä asemassa. Tarkoituksena on auttaa lasta ja perhettä kriisin alkuvaiheessa, jolloin mahdollisuudet ongelman ratkaisuun ja perheen tukemiseen ovat suuret. Huoleen on siis tartuttava mahdollisimman varhain. Tällä tavoin voidaan ehkäistä ongelmien kasautuminen ja perhetilanteen kriisiytyminen, sekä lapsen syrjäytyminen.

Lapsen ja perheen omien voimavarojen tukeminen on avainasemassa varhaisessa puuttumisessa. Varhaisessa puuttumisessa noudatetaan vuoropuhelua, joka on kunnioittavaa, positiivista ja rakentavaa.

Oikea-aikainen ja tarkoituksenmukainen puuttuminen vanhempien päihteidenkäyttöön on ensisijaisen tärkeää. Riittävän varhaisessa vaiheessa puuttumalla vauriot lapsessa jäävät vähäiseksi. Varhaista puuttumista on huolen puheeksiottaminen. Joskus saattaa riittää ainoastaan se, että otetaan vanhempien kanssa päihteet puheeksi. Jo tämä voi herättää vanhemmat miettimään omaa suhdettaan päihteisiin. Vanhemmat eivät itse edes välttämättä ymmärrä käyttävänsä alkoholia suurkulutuksen rajoissa, jolloin puheeksiotto on keino avata heidän silmänsä.

Huolen vyöhykkeistö on kehitetty erityisesti työntekijöiden apuvälineeksi, mutta sitä voidaan käyttää myös yhteistyössä perheiden kanssa. Sen avulla työntekijä voi jäsentää kokemaansa huolta, ja perheen kanssa voidaan yhteistyössä arvioida tuen tarvetta. Vyöhykkeistön tarkoituksena on selkiyttää perheen ja työntekijän välistä yhteistyötä. Työntekijän tehtävänä on ottaa huoli puheeksi asiallisesti ja ymmärrettävästi, tarjoten yhteistyötä ja tarvittavia tukitoimia. Lähtökohtana on hyvä yhteistyö ja jokaisen osapuolen kuulluksi tuleminen.

Stakesin tutkimusprofessori Tom Arnkil sekä kehittämispäällikkö Esa Eriksson haluavat korostaa, että lapsia ei saa leimata huolten vyöhykkeistöllä. Vyöhykkeistö tarjoaa keinoon huolen tunnistamiseen, sekä siihen puuttumiseen. Oikein käytettynä se tarjoaa mahdollisuuden hyvien käytäntöjen pohtimiseen. Siihen tarkoitukseen he ovat vyöhykkeistön kehittäneet. Ehkäisevä työ on tärkeää ja varhainen puuttuminen avointa yhteistyötä.

HUOLETON TILANNE	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Ei lainkaan huolta.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee.	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa.
		Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Mielessä toimivomus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä.	Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

* kontrolli = tilanteen hallinnan lisääminen esimerkiksi rajoittamalla jotain epätoivottavaa asiaa.

(Huolen vyöhykkeistö, Eriksson & Arnkil 2009, 25.)

7 HUOLI PUHEEKSI HYVÄSSÄ HENGESSÄ

Huolen puheeksiottamisen menetelmällä voidaan ottaa vaikeitakin asioita puheeksi, ja tarjota mahdollisuus perheen tukemiseen. Huolen puheeksiottaminen täytyy tehdä vanhempia ja vanhemmuutta kunnioittavalla tavalla. On tärkeää ilmaista oma lasta koskeva huoli, eikä perheen ongelma.

Ennen kuin otat huolen puheeksi:

- Mieti, miksi huolesi on herännyt. Mitkä asiat/ tilanteet ovat herättäneet huomiosi?
- Keskustele työyhteisössä asiasta ja tehkää yhdessä päätös miten tilanteessa edetään.
- Valmistaudu huolellisesti etukäteen vanhempien kanssa keskusteluun. Mieti, miten asettelet sanasi, ja mistä asioista haluat puhua.
- Hyvänä apuna tässä vaiheessa toimii oppaan lopussa oleva Huolen puheeksiottolomake.

Kun otat puheeksi:

- Varaa rauhallinen paikka keskustelulle ja järjestä tarpeeksi aikaa.
- Tärkein tavoite keskustelussa on myönteisen yhteistyön syntyminen. Ole siis avoin ja rehellinen, mutta älä syyllistä vanhempia. Rauhallinen ja kunnioittava ote vievät keskustelua eteenpäin, ja jokaisen näkemys tilanteesta on arvokas.
- Tuo keskustelussa esille, että tarkoituksena on toimia yhdessä lapsen parhaaksi.
- Hyvä lähtökohta on etsiä perheen voimavaroja. Tämän jälkeen on helpompi yhdessä miettiä, millaista tukea perhe tarvitsee.
- Kerro vanhemmille erilaisista tukimuodoista, joista perhe voisi saada apua. Pohdittakaa yhdessä vanhempien kanssa, mikä voisi olla toimiva ratkaisu juuri tämän perheen tilanteessa.
- Lopuksi sovitaan yhdessä miten tilanteessa edetään.

Jos lapsi on ottanut alkoholinkäytön puheeksi:

- On hyvä ottaa lapsi mukaan keskusteluun. Tällä voidaan ehkäistä se, ettei vanhempi ole myöhemmin vihainen lapselle.
- Vanhemman voi olla vaikea kieltää ongelmaansa lapsen ollessa paikalla, ja samalla lapsi saa viestin siitä, että on oikein puhua vaikeistakin asioista avoimesti.
- Ei tarvitse pelätä että lapsi vaurioituu tilanteesta, mutta on tärkeä puhua asioista ”lapsen kielellä”.
- Sekä lapsen, että vanhempien kuunteleminen on tärkeää. Anna lapsen kertoa asioista ensin, jotta vanhemman sanomiset eivät vaikuta lapsen sanomisiin. Kirjoita muistiinpanoja ylös, jotta asioihin voi palata tarvittaessa myöhemmin.

Aina ei saada heti toivottuja lähtökohtia yhteistyölle, vaan asioita tarvitsee ottaa esille useamman kerran. Vanhemman voi olla vaikea myöntää omaa ongelmaansa, ja toisaalta vanhempi ei välttämättä edes näe, että hänellä on ongelma. Toisaalta varhainen puuttuminen ja huolen puheeksiottaminen saattaa avata vanhemman silmät syntyvästä tai jo olemassa olevasta ongelmasta. Kun huoli otetaan puheeksi, se antaa vanhemmalle mahdollisuuden ajatella sitä, kuinka he todellisuudessa käyttävät alkoholia, ja kuinka se vaikuttaa lapseen. Tämä lisää myös vanhemman ymmärrystä lapsen käyttäytymiseen.

8 LASTENSUOJELUILMOITUS

Päivähoidon henkilöstöllä on virkansa puolesta ilmoitusvelvollisuus, jos päivähoidossa olevan lapsen hyvinvoinnista nousee huoli. Päivähoidon henkilöstön ei tarvitse osata arvioida syntykö heidän tekemästään ilmoituksesta tarvetta lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Tärkeintä on, että lastensuojelun työntekijä saa tiedon lasta koskevasta huolestuksesta, jolla on vastuu arvioida tilanne. Ilmoituksen tekeminen tarkoittaa vieläkin monen mielestä perheen vaikeuksiin saattamista, mutta ilmoituksen tekeminen on nimenomaan perheen tukemista ja auttamista.

Yhteydenotto ei tarkoita sitä, että lapsi otettaisiin heti huostaan, vaan perheeseen otetaan yhteyttä ja perheen tilannetta aletaan selvittämään. Perhettä pyritään auttamaan avohuollon tukitoimin koko ajan lapsen etua huomioiden. Ulkopuolisin toimin tuetaan vanhemmuutta ja perheen arkea. Avun ja tuen tarve suunnitellaan yksilöllisesti jokaiselle perheelle. Vanhemmat ja sosiaaliviranomaiset toimivat yhteistyössä lapsen parhaaksi. Joskus myös lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on avohuollon tukitoimi, joka ei kuitenkaan tarkoita lapsen lopullista huostaanottoa.

Kun teet lastensuojeluilmoituksen

- Kerro vanhemmalle/vanhemmille rehellisesti huolestasi, ja että aiot tehdä ilmoituksen.
- Korosta vanhemmalle/vanhemmille, että ilmoitus on perheen ja lapsen parhaaksi.
- Varaa aikaa keskusteluun ja varaudu myös vanhempien negatiiviseen reaktioon.
- Kerro vanhemmalle/vanhemmille konkreettisesti mitä ilmoituksen tekemisestä seuraa.

Avohuollon tukitoimia mm.

- Tukihenkilön tai -perheen järjestäminen
- Perhetyö
- Perhekuntoutus
- Loma- ja virkistystoiminta
- Perhehoito

9 PÄIVÄHOIDON JA SOSIAALITOIMEN YHTEISTYÖ

Miksi yhteistyö on tärkeää:

Lasten ja perheiden tukemisen kannalta kokonaispalveluketjun toimivuudella on suuri merkitys. Lapsella ja perheellä saattaa olla monia ongelmia, ja näin ollen myös monia auttajia. Tästä syystä tulisikin kehittää yhteistyötä eri työyksiköiden välillä. Yhteistyön tarve päivähoidon ja lastensuojelun välille voi syntyä niin, että lapsi on päivähoidossa jossa havaitaan tarvetta lastensuojelullisille toimenpiteille. Tarve voi syntyä myös niin, että perhe on lastensuojelun asiakas ja päivähoitopaikkaa haetaan avohuollon tukitoimena.

Mitä yhteistyö voi olla käytännössä:

Yksi toimiva yhteistyön muoto voi olla sosiaalityöntekijöiltä saatava konsultaatioapu. Päivähoidon henkilökunta voisi tarvittaessa kysyä neuvoa, miten toimia haastavissa tilanteissa. Tästä voisi olla se hyöty, että päivähoidon henkilökunta voisi omalla toiminnallaan ennaltaehkäistä lastensuojelutarpeen syntymistä. Tämä taas vähentäisi omalta osaltaan sosiaalityöntekijöiden työmäärää.

Toimivan yhteistyön avulla perheen kokonaistilannetta pystytään paremmin seuraamaan ja arvioimaan. Yhteistyötä voisi myös olla sosiaaliviranomaisen ja päivähoidontyöntekijöiden tapaamiset, joko työntekijöiden kesken, tai perheen mukaan ottaminen tapaamiin.

10 YHTEYSTIETOJA

Sosiaalitoimi:

Johtava sosiaalityöntekijä
Aila Niinikoski
p. 040 3580 009
- lastensuojelu
- lastenvalvojan tehtävät

Sosiaalityöntekijä
Anja Kuoppala
p. 040 7291 224
- aikuissosiaalityö
- toimeentulotukiasiat
- lastensuojelu

va. Sosiaalityöntekijä
Päivi Boualem
p. 040 176 8057
- koulukuraattori
- lastensuojelu
- toimeentulotuki

Perhetyöntekijä
Rauno Simo
p. 040 3529 288
- perhetyö

Päihdeterapeutti

Timo Ervast
p. 050 3067 992
Tavattavissa Joutsassa yhtenä päivänä viikossa torstaisin Joutsan terveyskeskuksen tiloissa (ostopalvelu Jyränkölän Settlementti r.y.)

Vaajakosken psykiatrian poliklinikka

Joutsan toimipiste
p. 014 2698401 / 014 2698402

Terveyskeskus psykologi

Pertti Rajahonka
p. 014 269 0224
- koulupsykologi
- lastentestaukset

Jyväskylän perheneuvola

ajanvaraus tehdään soittamalla perheneuvolan päivystyspalveluun
p. 014 2663590

Kriisikeskus Mobile

p. 014 2667150

LÄHTEET

Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006. Työryhmämuistio 25.1.2006. Helsinki:

STAKES

Eriksson, Esa & Arnkil, Tom 2008. Älkää leimatko lapsia huolten vyöhykkeistöllä! Viitattu 15.10.2011.

<http://dialogi.stakes.fi/FI/dialogin+arkisto/2008/8/sivu/20.htm>

Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik 2009. Huoli puheeksi –opas varhaisista dialogeista. Helsinki:Stakes

Hautajärvi, Sanne 2003. Pare-koulutus ennaltaehkäisevän lastensuojelun kehittämisen välineenä. Teoksessa Johanna, Hurting; Sanne, Hautajärvi & Ulla-Maija, Rantalaiho 2003. Lastensuojelua kehittämässä – arvioivia näkökulmia Nuorten Ystävien Lapsi Lapissa –projektiin. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Holmberg, Tiina 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Helsinki: Lasten Keskus

Itäpuisto, Maritta 2008. Pullon pohjimmaisat: lapsi, perhe ja alkoholi. Helsinki: Kirjapaja.

Itäpuisto, Maritta & Taitto Annika 2010. Lapsi ja vanhempien alkoholinkäyttö -opas varhaiskasvatuksen työntekijöille.

Järviluoto, Sari & Mäkinen, Mari 2009. Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyö: toimivia käytäntöjä ja kipupisteitä Kallio – Alppiharju – Pasilan päivähoitoalueella. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Helsinki: Stakes.

Kuikka, Maarit i.a. Mitä varhaisella puuttumisella tarkoitetaan. Teoksessa Varpu - tukea lapselle ajoissa. Viitattu 25.8.2011.

http://www.oaj.fi/pls/portal/docs/PAGE/OAJ_INTERNET/01FI/05TIEDOTTTEET/03JULKAISUT/VARPU.PDF

Sara-Aho, Ulla 2010. Otetaan puheeksi vanhemmat päihdeongelma. Viitattu 26.8.2011.

<http://www.lasinenlapsuus.fi/UserFiles/File/Ulla%20Sara-aho%20Mikkeli%2016.11.2010.pdf>

Solantaus, Tytti 2010. Miten huolehdin lapsistani? Käsikirja vanhemmille, joita oma päihteidenkäyttö askarruttaa. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Stakes 2002. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: Stakes.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009. Huolen vyöhykkeistö. Viitattu 28.10.2011.

<http://info.stakes.fi/verkostomenetelmat/FI/vyohykkeisto/index.htm>

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta 2004. Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa

Annamajja, Puonti; Tuula, Saarnio & Anne, Hujala (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

LIITTEET

HUOLEN PUHEEKSIOTTOLOMAKE

Täytä lomake ennen keskustelua.

1. Perustiedot lapsesta/perheestä

2. Mistä huoli heräsi? (kuvaa asioita/tilanteita, joissa huoli heräsi)

3. Kuinka suuri huoli on? Mitä tapahtuu jos huolta ei oteta puheeksi?

4. Millä tavalla voit tukea perhettä? (mitä voi tehdä itse, mitä yhdessä vanhempien kanssa, mitä tukitoimia voi tarjota, minne perhettä voi ohjata)

5. Milloin ja missä keskustelu käydään? Ketä on paikalla? Paljonko varataan aikaa?

Täytä keskustelun jälkeen:

1.Miten toteutit puheeksi ottamisen?

2.Vähениkö huoli vai kasvoiko huoli? (kuvaa miksi)

3.Miten tilanteessa edetään?

LASTENSUOJELUILMOITUS (LsL 25§)

Lastensuojeluilmoitus ___ / ___ 20__

Lapsen nimi	Ikä	Henkilötunnus
Osoite ja yhteystiedot		
Päivähoito/koulu		
Huolen syy (kuvaile omin sanoin)		
Vanhemmat/huoltaja		
Vanhempien osoite (mikäli eri kuin lapsen)		Vanhempien puhelin
Perheen muut lapset:		
Ilmoituksen tekijä	Virka-asema/ammattinimike ja toimipaikka	
Yhteystiedot		
Tietääkö vanhemmat/huoltaja asiasta/lastensuojeluilmoituksesta Kyllä ___ Ei ___		
Ilmoitus on vastaanotettu ___ / ___ 20__	Ilmoituksen vastaanottaja	
Lastensuojeluilmoitus lähetetään/toimitetaan kunnan sosiaalitoimistoon Joutsan sosiaalitoimi, Länsitie 5 19650 Joutsa		

YHDESSÄ LAPSEN PARHAAKSI

Tekijät:

Minna Nieminen & Mirka Saarela

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Itä, Pieksämäki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Kevät 2012